

DEBRECENI PROTESTÁNS LAP

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETI KÖZLÖNY.

A lap szellemi részét illető minden közlemény a szerkesztőség címe alatt küldendő.

Megjelen hetenként egyszer szombaton, másfél íven.

Előfizetési ár: egész évre 5 frt (12 korona), félévre 3 frt (6 korona).
Hirdetések díja: *Benn a lapban* egész oldal 8 frt, féloldal 4 frt, negyedoldal 2 frt; *a borítékon* egész oldal 4 frt, féloldal 2 frt, negyedoldal 1 frt. Többszörös hirdetésnél árendemény adatik.
Bélyegdíj minden hirdetésnél külön 30 kr.

Egyes szám ára 15 krajcár.

Az előfizetési és hirdetési pénzek s a lap megrendelésére és szétküldésére vonatkozó összes megkeresések **Karai Sándor tanárhoz** (Rákóczy-utca 46. sz.) intézendők.

Református közszellem.

Ezt említettük egyik legutóbbi cikkünkben s erről írja folyó évi január 9-iki számában a „Magyar Állam“, hogy „ha még Debrecenben sincs meg, a kálvinisták fővárosában . . . akkor Kálvin fiainak alighanem befellegzett!“

Se baj! Majd csak „kifellegzik“ megint. Voltak már nekünk borultabb napjaink is, mint a maiak s még sem hullott le tornyainkról a csillag s nem separt el bennünket a vihar, mely ama borulattal rendesen együtt jár. Aztán nem lehetetlen az sem, hogy azok a fellegek esőt hoznak, gazdag, átható, kövérítő esőt s utánna majd gyors izmosodással fog talpra állani a nemes liliom, melynek szirmai ma bágyadtan hervadoznak. A Buddha legendák szerint a nagy Gautama koporsójából is kikelt, hogy hozzásiető tanítványaival szót váltson, mert a mint fölöle hiszik, ő maga az igazság vala. Mi még koporsóban sem vagyunk egészen; tehát minket is csak megsegít az igazságos Isten, ha végre magunk is megmozdulunk s egyesülünk azon lobogó alatt, melyre jelszó gyanánt: „a református közszellem“ léssen felírva.

Mi ugyan ezen lobogó alá legközelebb csak debreceni hitsorsosainkat toborzottuk, mert az akkor éppen előttünk álló népmozgalmi adatok alapján csakis a debreceni reformátusok immár türhetetlenül száználmas élhetetlenségét konstatalhattuk. De a felhívás — szívesen elismerjük — hitsorsosainkhoz országszerte szólhat s komolyan gondolóra vehetik azt mindenütt, hol az ultramontán reactio kezd saját bőréből kinöni s aggressive lép fel még ott is, a hol eddigelé moccanni is alig mert.

Mert hogy a Debrecenben észlelt szimpthomák hazánkban nem egyedül állanak, arra nekünk saját tapasztalatainkból meritett kétségtelen bizonyosságaink vannak. S mi nem is ezen csodálkozunk, mert hiszen kezdve ott,

mikor a 9-ik században I-ső Miklós pápa a Bizáncból missionált Bulgáriát a konstantinápolyi pátriarcha fennhatósága alól elcsaklizta, fel egészen az „erdélyi *söld* püspök“ (adjuk meg neki a teljes czimét!) legujabb unitárius fogásáig, vagy egy másik jól ismert tonsurás fejü apostol hirhedt de már meglehetősen unottá vált festvéri csókjáig, a romanismusnak a „halieütica“ minden időben különös gonddal kultivált s becézett tudománya vala s a hol csak egy-egy eltévedt báránykát aklába visszatéríthetett, azt megeselekedni soha el nem is mulasztotta, hanem igenis csodálkozunk azon, hogy ma már a reformátusok között is sokan vannak, kik a jezsuita alakoskodásnak felülnek s saját egyházunk rovására a gyóntató szék körül egymással versenyezve tömjéneznék.

Ez a mi uj jelenet a különben régi keletü „divina komédiá“-ban s szomorü bizonyósága a komoly s öntudatos református közszellem ama hiányának, mely mint valami félelmetes erkölcsi „Nirvána“ minden erönket benyelni készül s arra kényszerít, hogy porban, hamuban vezetelve létjogot a református egyház számára még itt Debrecenben is a nagy Babillontól deprekáljunk. Érthetetlen valami!

Hajdanában mindez nem így volt. Mert hiszen nemcsak a catholicismussal, hanem a reformatio másik típusával t. i. a lutheranismussal szemben is, a református öntudatot mindig bizonyos öserő s a praktikus irányra sulyt helyezni képes akarat vezérelte s ez pillanatig sem türte volna el, hogy — a mire nálunk ma példát nem egyszer látunk — saját hiveink tartásák oda derekokat az áldozári finom selyem cipők durva talpa alá s e hajlongáshoz nem szokott derekakon emelkedjék magasra az ultramontán reactio még ott is, hol egészséges viszonyok között örülni kellene, ha észre nem veszik.

Hogy vannak bennünk is hiányok, vannak fogyatkozások, az ezt az eljárást nem mentheti, mert Noé meztelenségét mindenki kigonyolhatta, csak gyermekeinek nem volt volna azt szabad pellengére kiállítani. De mert a háládatlan Khám, tudvalevőleg, ezt nem értette meg s atyja fogyatkozásának az utcán kegyelet nélkül cégért tett, „átkozott leve és szolgáltnak szolgálja az ő atyjafijai között.“ Vigyázzunk, hogy e boldogtalan ember sorsára ne jussunk. Okos ember a házából a tüzet az utcára nem igen szokta kihurcolni. Orvosolhatjuk bajainkat a magunk körében. Csak... aztán orvosoljuk is! Felébreszteni igyekezvén mindenekelőtt azt a református közszellemet, mely bizonyára mondjuk, hogy nem halt meg; hanem csak aluszik. Sőt talán nem is alszik, talán egyszerűbb hiveink öntudatában csak félálomban szendereg...!? s elég egyetlenegy erőteljes, egyetlenegy csengő hang, hogy azonnal megmozduljon s félelmetessé váljék!? Mi ebben a meggyőződésben vagyunk.

A közelebbi ujesztendő első napján ugyanis a templomban szántsándékkal hátul a nép között foglaltunk helyett s saját füleinkkel hallottuk a tömött sorokon a megütközés lassu moráját végig zugni, mikor a szószékről kikiáltva lett, hogy: „áttértek hozzánk 22-en s elhagytak bennünket 36-an.“

Ebben a zugó morajban csendült meg a jövő zenéje; ebben ismerjük fel igaz valóságában a mi népünket, mely háborog; búsult gerjedezésében önnön-magával küzd s az Istentől

megpróbáltatásunkra reánk bocsátott erkölcsaskajárás ez örömtelen napjaiban aggódva kérdezi: „atyámfiak férfiak mi leszen mindezekből!“ Itt már lélekkel van dolgunk t. i. az igazság lelkével, mely az egyszerű ember kebelében feljajdul, lázong, izgat, nyugtalanodik, mikor azt hallja, hogy a százados, — évezredes hazugság újra felemelte fejét s szent templomába betörni merészkedik. Ebben a nép öntudatában élő lélekben bizunk mi s ettől várjuk, hogy nemsokára megszüli közöttünk a ma még hiányzó református közszellemet. Csakhogy a népet ne hagyjuk magára; álljunk mellé; tanítsuk, irányítsuk, hevítsük, lelkesítsük, szíogassuk benne a tüzet s ha ez a tűz egyszer lobot vetett, akkor ne féljünk többé a denevérektől.

Ennek az akciónak az ideje pedig immár nagyon is elérkezett. De ha csak e lap hasábjain cikkezünk, az kevéssel ér többet a körösi szentelt víznél. A nép e lapot nem olvassa s a vallása ellen megindított lélekkufárlkodásról eddigelé jóformán csak akkor hallott valamit, mikor a lelkész újévben a szószékről a mult évi népmozgalmi adatokat felolvasta. Ugyanazért be kell vonni a harcba; az ügyet itt Debrecenben is, másutt is a presbitériumnak kell keze közé venni s nem általános tartalmu, hanem a helyi viszonyokat ismertető népies iratok kibocsátása, társadalmi aktiók szervezése és okos vezetése által kell oda hatni, hogy minden egyháztág tisztán lásson s hitünknek egy-egy apológétájává váljék — a ki ne abban találja gyönyörűségét, ha p. o. egyes divatos jelszavak

TÁRCA.

Weszprémi István emlékezete.

(Felolvastatott a debreceni „Csokonai Kör“ 1899. nov. 17. ülésén.)

„Mindig nehéz feladat volt egészen új nemzedékre régi történetek elbeszélésével hatni, kivált ha a múltat a jelennel egybekötő kapcsolatok szétszakadtak...“

Kem. Zs. id. Szász K. fel. t. embl. b.

(Folytatás.)

1768-ban Debrecen városa főorvosának választott meg s e hivatalát 31 éven keresztül viselte. Ezt a hivatalát ő mindenestre nagyrabecsülte, habár a javadalmazásával nem volt megelégedve. Erre nézve bizonyosság Succincta Biographia c. nagy munkájának IV-ik kötetében található egy feljegyzése. E könyvben ugyanis, mely 1787-ben jelent meg, a 268. lapon felsorolja az 1781-ik évi hivatalos kimutatás alapján Magyarországon összes tisztí orvosainak nevét és javadalmazását. E kimutatásból kitűnik, hogy az ország összes tisztí orvosainak fizetése több volt az övéénél, mely 200 frtra rugott, egyedül a győri főorvos fizetése volt kevesebb, 150 frt. Ez a tapasztalat indította valószínűleg arra

a saját helyzetére vonatkozó megjegyzésre, melyet érdekességénél fogva egész terjedelmében idejegyzek. A kimutatás végén szól magáról a következőképen: „Liberæ Regiæque Ciuitatis Debrecinensis vero Medicus ordinarius Stephanus Weszprémi, pro anno stipendio 200 flor. accipit quidem, sed tinerea Domunculam proprio aere redemptam inhabitare, censum regium æque ac plebeium solvere, atque militem caesareanum alere cogitur“. Magyarul: Debrecen szabad királyi városának tisztí orvosa pedig, Weszprémi István, évi 200 frt fizetést kap ugyan, de e mellett kénytelen saját pénzén szerzett házacskájában lakni, állami és községi adót fizetni és katonát tartani“.

Családi életéről keveset tudunk s ez a kevés is azt bizonyítja, hogy Weszprémi István e tekintetben sok érzékeny csapást szenvedett. A mint a szűkszávú feljegyzés mondja: „kétszer történt házassága“. Első felesége volt Nemes Kapros Éva asszony. Ebből a házasságból három gyermeke született, de egy sem maradt életben. Második feleségétől, Nemes Miskolczi Mária asszonytól öt gyermeke volt, de az öt közül kettő ifju korában, egy leánya még atyja életében, fiatal asszony korában elhalt; két leánya, t. i. Sónia, törökszentmiklósi postamesterné Botlik Mihályné, és Juliánna, Földi Jánosné túlélte. Második házasságából származott korán elhalt gyermekei közül egy fia volt, akinek halálával

után indulva a katolikus plébánust saját lelkésze rovására dicsőítheti (Urnapi, vagy püspökjáró napokon adott gazdag ebédek mellett áradó toasztokban sem valami izléses dolog ez!) hanem igenis abban, ha Isten és világ előtt bizonyágot tehet arról az igazságról, melynek forrása nem Rómában . . . de nem is az erszényben vagyon.

Az ország telve van már „Katholikus olvasókörökkel“, — „Szent Vincze“, — „Szűz Mária“ és a jó ég tudja mi minden nevű egyletekkel. S ezek mind megannyi melegágyai a katolikus közszellemnek. Lépünk mi is erre a térre mindenütt, de főképp itt Debrecenben. A harc elől már úgy sem lehet kitérni, legyen tehát; nem mi provokáltuk, csak belekényszerítettünk. A *Huzlik*, *Saxonok* ideje lejárt; ma a keresztes kettős torony szomszédságában harciasabb, telitettebb a levegő, — ezt már eltagadni nem lehet.

És ha a katolikus közszellem megteremtésén országszerte oly nagy buzgalmat fejtenek ki, vajjon nekünk a református közszellem érdekében nem volna jogunk ugyanazt tenni? Van. S akciónknak meg is lesz a kívánt sikere. Hogy valaki azzal ne álljon elő, hogy mindez csak elmélet, mely, — nagy kérdés, — mint válnék bé a gyakorlatba: eláruljuk, hogy mi, mint gyakorló lelkészek a próbát már meg is tettük. Felvettük az előnkbe dobott keztyűt bátran s az ultramontán s reactionarius törekvéseket igen nehéz viszonyok között az egész vonalon visszazoritottuk; a minek bizonyága az is, hogy a mi gyülekezetünkben ugyan a nyereség és veszteség számla soha sem zárult a református egy-

ház rovására. Ott hát volt és van református közszellem. Igaz (s ezt be kell vallanunk őszintén) hogy ez nem minden embernek tetszett s címünkben hihetőleg ma is ott diszeleg a „goromba, összeférhetetlen, ultramontán-kálvinista“ stb. stb. „éptheton ornans“, de hiveink összességének igenis tetszett s mindenekfelett tetszett lelkiismeretünknek s annak az egyetlenegy főpásztornak, akitől azt tanultuk, hogy *„jaj nekünk, ha mindenek jót mondanak felőlünk.“* — Persze! a könnyebb vége a dolognak az, ha „propter bonum pacis“ megalkuszunk a körülményekkel. Ezt is tehetjük; csak hogy ekkor aztán mondjunk le arról, hogy életre vagyunk hivatva. A vád pedig némuljon el, hogy a lelkészek az okai mindennek; mert azok nem tesznek semmit . . . Ha így tetszik a közvéleménynek . . . !?

Debrecen, 1900 január 12.

Eröss. Lajos.

Protestáns theologiai fakultás az egyetemen.*

II.

Ismeretes dolog, hogy báró *Eötvös József* közokt. miniszter a pesti kir. egyetem újjászervezése tárgyában 1870-ben beterjesztett törvényjavaslatában hat tudománykar vagy fakultás fel-

* Előbbi cikkünkben a 14. oldal első hasábjában elnézésből Ausztria azon államok csoportjába került, a melyekben a theologia nincs felvéve az egyetemi facultások közé, holott köztudomásu, hogy Ausztriának mindenik egyetemén van theologiai fakultás, még pedig r. katolikus, kivéve a csernoviczi egyetemet. A hol görög keleti theol. fakultás van. Ausztria tehát felsorolt államok második csoportjába számítandó. B. L.

bizonyára nagy szenvedés sújtotta a mély kedélyű férfit. E fiát *Imrének* hivaták s emlékeztét a debreceni kollegium anyakönyve tartotta fenn. Ez anyakönyvben ugyanis az 1780-ban subscribáltak között ott van az ő fia is: „*Emericus Weszprémi Debrecen*“. Utána van későbbi időből a következő rövid, de sokat mondó bejegyzés: *Obiit 1783. die 23. Apr. Longiore vita dignissimus.* — *Meghalt 1783. apr. 23-án. Hosszabb étetet érdemelt volna.*

A fentebbi adatokból kitűnik, hogy *Weszprémi Istvánnak* nevét viselő utóda nem maradt, fiatal aszszony korában elhalt leányának, *Susánnának*, maradt egy fia *Ormós István*, kinek atyja *Ormós András* lelkész volt. Másik két vejének, *Bottlik Mihálynak* és *Földi Jánosnak* gyermekeiről semmit sem tudhattam meg. Földiről van fenn még ma is a szájhagyományban, hogy két fia maradt, akik atyjuk halála után nemsokára elköltöztek *Hadházról* s felnőtt korukban voltak ott ismét látogatóban, de aztán hogy hová lettek, hol telepedtek meg, maradt-e családjuk, megvan-e e család ivadéka ma valahol, arról semmit sem sikerült eddigelé megtudnom.* De nemcsak egyenes ivadékainak, hanem

* *Weszprémi János* kuriai bíró úr is említi tudakozó levelre írott válaszában, hogy *Földinek* egy 30—40 év között levő fiát gyermekkorában sokszor látta atyja házában, mint atyafit. De hogy ennek az atyafiságnak mi a bizonyítéka, s hogy *Földinek* említett fia hova lett, maradt-e utóda, ő sem tudja megmondani.

rokonságának sines ma már nyoma sem. A mostani *veszprémi ref. lelkész*, *Demjén Márton* úr szívességéből tudom, hogy sem *Weszprémben*, sem vidékén sem a *Csanády* sem a *Biró* familia nem él.

Hogy mikor vette fel *Weszprémi* a *Weszprémi* nevet és miért, arra biztos adatunk nincs. Annyi bizonyos, hogy, mikor 1741-ben Debrecenben subscribált, már a *Weszprémi* nevet használta, eleinte ingadozva az egyszerű és kettős *W* között. Külföldi tartózkodása óta azonban állandóan kettős *W*-vel. Külföldi tartózkodása idejében használja egy levele aláírásában eredeti családnevét is — de csak álnévnek, ami azt mutatja, hogy már akkor családnevét csak kevesen, pusztán a beavatottak ismerhették.

A mondottak után önként következik, hogy városunkban elterjedt annak a téves nézetnek, mintha az itt és *Hadházon* élő *Weszprémi* familia a mi *Weszpréminknek* egyenes leszármazottja volna, semmi realis alapja nincs. Sőt még a rokonság is teljesen kizártnak tekinthető. Mert, hogy a mi *Weszpréminknek* eredeti családi neve *Tsanády* volt, s *Weszprémből* származott, az kétségbevonhatatlan. Ha nem úgy lett volna bizonyára maga tudósunk sietett volna helyreigazítani a róla még életében nyomtatásban megjelent ezen adatokat. De fel sem tehető, hogy családja, midőn halála után utolsó művét kiadta s ehhez életrajzát is

állítását vette célba; ezek a bölcsészeti, jogi, orvosi és *róm. katolikus, görögkeleti s protestáns theologiai* fakultások. Az egyetem az 1848: 19. tben kimondott tanszabadság elve alapján állott volna fenn, melynek kebelében az egymással tökéletesen egyenjogu hat fakultás mindegyike önálló egészet képez, saját tanárainak s önmaga által választott dékánjának vezetése alatt. Az egyetem fentartására szükséges költségek az országos pénztárból fedeztetek volna.

A fenkölt lelkü miniszter a theologiai fakultások szervezését az 1848: 20.-tben lefektetett nagy elvek szükséges folyamánának tekintette s a törvényjavaslat indokolásában a theologiai fakultások felállításának igazolására felhossa, hogy „a mint ezt a tudomány művelésében első helyen álló németországi egyetemek bizonyítják, egyrészt a különböző theologiai fakultások az egyetemen a tudomány szabad művelését és terjesztését egyáltalában nem nehezítik, másrészt pedig alapos reményünk lehet, hogy a fővárosban az egyetemen tanuló ifjak (alkalmuk lévén a más fakultásokban előadott tantárgyakat is hallgatni) nagyobb alkalommal bírnak többoldalu kiképzetésre, mint a pusztá seminariumokban tanulók.“

Sajnos, hogy e nemes kezdeményezés Eötvösnek már 1871-ben bekövetkezett halála folytán eredmény nélkül maradt. Ki tudná pedig megmondani, hogy egy jól szervezett egyetemi prot. theologiai fakultás 30 év lefolyása alatt minő megbecsülhetlen szolgálatokat tehetett volna

a hazai prot. theol. tudományosság, irodalom és közélet terén?! Eötvös elvesztését ez ügyre nézve is annál inkább kellett fájlalnunk, mert a miniszteri székben hosszú időn keresztül utódja, *Trefort* Ágoston a theologiai fakultások kérdésében eltérő álláspontot foglalt el s ennek érvényt is kívánt szerezni 1873-iki törvényjavaslatában, mely a hittani karok felállítását elvileg kizárja, a budapesti egyetem kath. theologiai fakultását azonban az egyetem vagyonába beolvasztott kath. alapítványokra való tekintettel, kivételesen és átmenetileg fentartja. Egy szóval itt is utólérte *Trefort* az a végzete, hogy elvei összeütközésbe hozták a gyakorlati élet követelményeivel; s minthogy sem ereje, sem bátorsága nem volt ez utóbbiakat leküzdeni s elveit diadalra juttatni: a viszonyok uralma alá került s kormányzati működésében is mintegy a gyakorlati követelmények vontatókötelére akadva, kénytelen volt elvei és akarata ellenére kormányozni, a min e miatt bizony sok esetben nem is volt Isten áldása. Ezt mutatja a jogakadémiák sorsa is, a melyek alatta ujjászerveztettek és megerősítettek; de azért azoknak elszánt ellenségek volt, főleg a prot. jogakadémiáknak, a melyeket minden alkalommal elítélt, diskreditálni igyekezett anélkül, hogy azokat legalább valójában ismerte volna s anélkül, hogy elég bátorsága és ereje lett volna azokat vagy eltörölni a föld színéről, a mint szerette volna, vagy azok helyére valami jobbat állítani.

Trefort minisztersége óta egészen a legujabb

csatolta, ne a valódi adatokat hagyta volna ez életrajzban az utókorra. A kiadást, valamint az életrajzot is a legnagyobb valószínűséggel még akkor élő veje, a tudós *Földi János* szerkesztette, aki ugyan a *Horányi-féle biographiát* vette át kevés változtatással és megtoldással, de ezt nem tette volna, ha annak megbízhatóságáról pozitív adatok alapján meg nem lett volna győződve.

Ezzel szemben a ma Debrecenben és Hadházon élő *Veszprémi* familiáról egészen bizonyos a meglévő adatok alapján, hogy a régi Közép-Szolnok vármegyének *Vérvölgy* nevű helységéből származó régi nemes család, melynek első, ideszármazott tagja a mi *Veszpréminknek* kortársa, szintén *Veszprémi István* volt, s mindig a *Veszprémi* nevet is viselte. Hogy ez a család is *Veszprémből* származott valamikor *Közép-Szolnok* megyébe s hogy származásáról kapta nevét, nem valószínű. De hogy a két család között ez alapon magyar rokonságnál egyebet feltételezzünk, ahhoz még a képzeletnek is merész működése volna szükséges.

Veszprémi Istvánnak, a *Horányi-féle biographia* szerint, az atyja is nagy kort ért el, 95 éves korában halt meg. Ő maga is túlhaladta a bibliai életkort: 76 éves volt, midőn szellemi erejének teljes frissességében, úgyszólván munkaközben meglepte a halál. Temetéséről megemlékezik a bécsi Magyar Hirmondó 1799. évfolyamának 27. és 34. száma, innen Debrecenből

küldött tudósítás alapján. E tudósításból érdekesnek s a *Weszprémi* iránti közhangulat kifejezésére alkalmasnak látszó egyes részleteket ideiktatok:

Az 1799. apr. 5. 27-ik számban:

„Debretzenből Mártz. 17-dikén: „Tegnapelőtt temetünk el egy nagy díszet s több tekintetben igen hasznos Oszlop-emberét városunknak, Orvos-doktor *Weszprémi István* úrnak személyében, kit betsülve esmért a Külföld is, nemcsak arról, hogy már szinte félszázaddal ezelőtt *Helvétziabann*, *Hollandiábann* s *Angliábann* gondos szorgalmatossággal vetette meg szélesen kiterjedett tudománya fundamentomát; hanem sok tudós munkáiról is, mellyeket, 41 esztendőkre terjedt *Debretzeni* laktá-bann részszerént *Deák*, részszerént Magyar nyelvonn bocsátott *Világ* eleibe. Elhatott t. i. az idegenekhez még a Magyar munkáinak is híre, minéműek: *A kis Gyermekeknek neveltetéséről szóló rövid oktatás. Az egészségnek fenntartására szükséges Rágulák. Gazda-Ember könyvetskéje. A Bába Mesterségről Krantz Henrik által németül irtt Könyvnek magyarra fordítása és szükséges jegyzetekkel való, világosítása, mellyért Néh. F. Királyasszonyunk Mária-Therézia, egy drága Emlékeztető-pénzzel tisztelte meg Weszprémi Isvánuñkat“.*

Dr. Gulyás István.

(Folyt. köv.)

időkig az uralkodó felfogás a theologiai karok ellen irányult. Ma azonban a nézetek e tekintetben már annyira tisztultak, hogy elvont teoriák kedvéért nem vagyunk hajlandók a tudomány érdekei mellett itt még különösen figyelemre méltó vitalis nemzeti és állami érdekeket is könnyűszerrel feláldozni. *Berzeviczy* Albert, volt közokt. államtitkár, egyike e téren a leg-hivatottabb államférfiaknak, a theologiai karok állítása ellen irányuló áramlatot, viszonyaink és különösen állami és nemzeti érdekeink szempontjából, jogosultnak nem tartja. Elméletileg könnyen igazolható s liberalisnak látszó, de rövidlátó felfogásnak tekinti azt, mely a papképzést az egyetemtől mintegy távol tartani akarja, mert bármiként fejlődjenek nálunk a vallásszabadság elve alapján az egyházak és az állam közötti viszonyok, jól képzett, művelt, tudományos látkörrel bíró papokra mindig szükség lesz s ezért indokolatlan volna, hogy az állam e fontos hivatási kör képzésének ügyével szemben a nemtörődés kényelmes álláspontjára helyezkedjék. Szükséges lesz — ugymond — gondoskodni arról, hogy a papképzés mindenemü intézetei megfeleljenek azoknak a követelményeknek, a melyeket az állam — a vallási meggyőződések és vallásgyakorlati rendszerek teljes kimélése mellett — a maga érdekei szempontjából felállítani jogosítva van; de szükséges másrészt gondoskodni arról is, hogy azok a papjelöltek, a kiket a maguk hivatási szakában magasabb tudományos ambíció vezérel, ezen ambíciójuk kielégítését az *állam intézményeinek segítségével* megtalálhassák. Nagyon helyesen utal továbbá arra *Berzeviczy*, hogy theologiai karok szervezése által azokat az egyházakat is, melyek eddig a magyar állameszmétől kevésbé vannak áthatva, legalább papjaiknak egy elitje által szorosabban csatolhatjuk az államhoz s megszüntethetjük azt a ma fennálló anomáliát, hogy a hittani szakban a legmagasabb akadémiai fokozatot (dokorátus) csak egyetlen egyház papjai nyerhetik el, s ha pl. egy prot. lelkész valamely külföldi egyetemen meg is szerezte a theologiai doktori diplomát, azt a hazában még nostrificálatni sincs módjában. (Közművelődésünk és a harmadik egyetem. 1894.)

Különös súlyt kell tulajdonítanunk a dolog természeté szerint annak, hogy *Wlassics* közokt. miniszter is határozottan az egyetemi theologiai fakultások létesítése mellett foglal állást, a mint azt ismételtén, főleg 1897. február 27-én tartott országgyűlési beszédjében kifejezte. Tévesnek nyilvánítván ez alkalommal azt a felfogást, mintha nálunk az állam és egyház szét volna választva s e szétválasztás elvét képviselnék az

egyházpolitikai törvények s az egyházzal szemben az állami indifferentismust, a nemtörődés politikáját juttatnák érvényre: cáfolatul arra hivatkozik, hogy az állam nálunk segítségére megy a történeti egyházaknak, a melyekkel hosszabb vagy rövidebb időre terjedő történeti tradíciók alapján szorosabb vagy távolabbi kapcsolatban van, azokat dotációjában részesíti. Épen ezért nagy súlyt fektet arra is, hogy az állam magára a papképzésre legalább annyira befolyjon, hogy ne csak az elszigetelt seminariuumokban, hanem az egyetemeken is megtalálja minden vallásfelekezet a magasabb theologiai képzést. Nem csekély jelentőséggel bír a miniszternek ugyanekkor tett az a nyilatkozata is, hogy az ő álláspontja a mostani illetékes szakkörök véleményével — hite szerint — teljesen egybehangzó és hogy mindazok, kik ezekkel a kérdésekkel ujabban foglalkoztak, nem azt kívánták hogy a theologiai karokat *kiközösítsék* az egyetemről, hanem ellenkezőleg azt, hogy a theologiai karok így az egyetem kebelében léptetessenek életbe.

Még csupán *Zsilinszky* Mihály közokt. államtitkárt s ág. ev. egyházkerületi felügyelőt említjük meg, a velünk közlött füzet nyomán haladva, mint állami és egyházi tiszténél fogva egyiránt irányadó egyéniséget, aki a bányakerület közgyűlésén felügyelői székfoglalása alkalmával hangsúlyozván azt, hogy az önfertartás ösztöne kényszeríti a protestánsokat arra, hogy papjaik és tanítók nevelésére nagyobb gondot fordítsanak, törekvésük céljául jelölte ki, hogy a budapesti tudomány-egyetemen állami költségen protestáns theologiai fakultás is állíttassék fel.

Mindezekből, egyebeket mellőzve is, kitűnik az, hogy az állami egyetemen való theologiai és pedig protestáns theologiai fakultás létesítésének eszméje irányadó körökben is annyira tért foglalt, hogy annak megvalósítását emberi számítás szerint már a közeljövőben is remélnünk lehetne, ha a kedvező konstellációkat eszélyesen és szorgosan felhasználva, egyesült erővel állunk munkába s indítjuk meg a szükséges mozgalmat, hogy a közoktatásügyi kormány ismeretes jóakarátának tettekben való megtestesülését előmozdítsuk és lehetővé tegyük.

Ezek után a kivitel módozataira térvén át, foglalkozni kívánunk röviden azzal a kérdéssel, hogy minő legyen az a prot. theologiai fakultás, hol állíttassék fel s minő viszony legyen e fakultásra nézve az állam és prot. egyházaink között?

Az első kérdés az, hogy a két protestáns vagy evangelikus felekezet számára külön-külön, tehát két fakultás szerveztessék-e vagy egy közös prot. vagy evangelikus fakultás?

Kétségtelen az, hogy a Zelenka-féle múlt évi indítvány *ág. hitv. ev. theologiai fakultás* felállítását kívánja, a miből következik, hogy külön ev. ref. theologiai fakultást is kellene szervezni. Az is egészen bizonyosnak látszik előttünk, hogy az volna a legjobb, ha mindkét prot. egyház részére lehetne állítani külön egyetemi fakultásokat, mert az egyházak egyénisége, felekezeti s tán tudományos érdekei is így határozottabban érvényre jutnának, s már magában az is előny volna, hogy egy fakultás helyett kettő szolgálna — bizonyára több tanszékkal is — a protestantismus érdekeit. Másrészt azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy az Eötvös miniszter törvényjavaslatától kezdve minden illetéke-sebb nézetnyilvánítás, a mely a kormány s más irányadó körök részéről történt, a *közös protestáns theologiai fakultás*, nem pedig két külön fakultás felállítását kívánta s tüzte ki célul; a miből aztán az következik, hogy két külön fakultás felállítására nincs kilátás; az már a nagyobb költségek s talán még a felekezeti egyensúly szempontjából (ily nézettel már eddig is találkozunk) sem találna a kormánynál s valószínűleg a törvényhozás körében sem támogatásra. Már pedig ha a kivitelnék azt a módját erőszakoljuk, a melyről előre tudhatjuk, hogy sikerre nem vezet, akkor a kívánt cél elérését általában veszélyeztetjük s arra az eredményre fogunk jutni, hogy nemcsak két, hanem egy fakultásunk sem lesz az egyetemen. Ugy Berzeviczy, mint Wlassics miniszter az *egyesült* (helyesebben *közös*, minthogy nálunk egyesült prot. egyház nincsen) protestáns theologiai fakultás felállítása mellett foglal állást s a mint idézett beszédjéből kitűnik, Zsilinszky államtitkár is.

Részünkről a *közös* evangelikus vagy protestáns fakultás szervezését teljesen kielégítőnek tartjuk, a melyben a két egyház részére külön-külön dogmatikai és liturgikai tanszékek állíttatnának, a többi tanszékek pedig a két felekezet tudósai által vegyesen, esetleg a két felekezet számarányára való tekintettel töltetnének be. Egy ilyen fakultás a mellett, hogy a két egyház hitelveinek integritását biztosítaná, egyesítené magában a két felekezet tudományos vívmányait s legkiválóbb hittudósait s ekként fokozottabb erőt fejthetne ki a theologiai képzés terén, azt mélyebbé és többoldalúvá tenné! Ezenkívül, a mint *Szóts F.* is helyesen mondja, növelné a közös fakultás a két egyház közötti testvéries érzületet s ezzel nagyobb társadalmi súlyt és erőt kölcsönözne hazánkban a protestantismusnak. (Prot. E. és Isk. L. 1899. 38. sz.) Ugyanezért nem csatlakozhatunk *Tóth Lajos* budapesti egyháztanácsos (ugynazon lap múlt

évi 41. sz.) véleményéhez, a ki a közös fakultás állítását nemcsak dogmatikus és szertartási, hanem nemzetiségi és nyelvi különbségek miatt sem tartja kívánatosnak. Sőt ellenkezőleg éppen nemzetiségi tekintetek is javallják azt, hogy az ág. ev. egyház, a mely efféle belső bajokkal küzd, de a hazafias irányt az egyház vezetésében elismerésre méltó erőfeszítéssel mindig fenn tudta tartani, ebben a hazafias és nemzetet erősítő munkájában egy magyar állami legfelsőbb tudományos intézet s ennek kebelében egy tiszta magyarsága és feltétlen hazafiságával kitűnő testvéregyházzal való összeköttetése által minél nagyobb erővel támogattassék.

Ilyen közös prot. fakultások külföldön is találhatók s közmegegyezésre és szép sikerrel működnek. Ilyen a bécsi cs. kir. evang. theologiai fakultás, a mely nem tartozik ugyan a bécsi egyetem kötelékébe, hanem önálló intézmény, de egyetemi fakultás rangjával van felruházva s akad. fokozatokat is osztogathat (licenciatus, doctoratus). Ugyancsak ilyen a párisi prot. theologiai fakultás is, mely szintén egészen állami intézet s kiváló sikereit s hitbuzgóságát hirdeti mindenki, a ki ismeri viszonyait és tevékenységét. Itt is látjuk pl. a dogmatikumok stb. elválasztását, néhány év előtt magunkkal hozott egyik gazdag programmból, a mely szerint az 1892—93. I. semestenben Menégoz tart előadásokat a lutheranus, Sabetier pedig a ref. dogmatikából (dogme luthérien és dogme réformé).

A másik kérdés az, hogy hol, melyik egyetem mellett állíttassék fel a prot. theologiai fakultás? Ugy Berzeviczy, mint Wlassics miniszter a kolozsvári egyetem mellett kívánnák szervezni a prot. theologiai fakultást, ellenben az ág. ev. egyházban most megindult mozgalom a budapesti egyetemet jelöli ki a theologiai fakultás helyéül. Véleményünk szerint is a budapesti egyetemen van annak helye; ezt kívánja a vallásfelekezetek jogegyenlősége és viszonyossága is, a miből következik, hogy a bevett keresztyén felekezetek általában találják meg az ország fővárosában a legmagasabb theologiai képzés intézményeit s egyenlő közelségben érezzék magukat már ez által is az államhoz, egyenlően részesüljenek az ország fővárosában való elhelyezkedés előnyeiben, de egyuttal egyenlően is érezzék a hatását az állam központi erejének, hatalmának és méltóságának. Kívánatosnak tartjuk ezért, hogy a görögkeleti egyház részére szervezendő theologiai fakultás is ne úgy, a mint Wlassics miniszter, s a mint látszik Berzeviczy is gondolja, *szerb* és *román* nemzetiség szerint megosztva, Budapesten és Kolozsváron, hanem Budapesten, még pedig *osztatlanul* szerveztessék.

A megosztott szervezés csak folytatása volna annak a szerencsétlen politikának, mely a görögkeleti egyházból szerb és román nemzeti egyházak alakulását tette lehetővé s utoljára még törvény által is szankcionálta. Ezt az irányt érvényre juttatni és tovább fejleszteni még az állami egyetemeken állítandó theol. fakultások által is, nem tartanók szerencsés egyházpolitikának.

A prot. fakultásnak a kolozsvári egyetemen való szervezését, a budapesti mellőzésével, teljességgel nem azért kifogásoljuk, mintha a kolozsvári egyetemet kicsinyelnék a budapestivel szemben. Ez annyival inkább távol áll tőlünk, mert ellenkezőleg a kolozsvári egyetem belső tudományos értékét több tekintelben magasabbra becsüljük a budapestiéénél. Hanem igenis, a mint fentebb érintettük, ezt az álláspontot foglaljuk el a főváros helyi előnyeinek kívül főleg azért, mert ezt követeli a jogegyenlőség elve, melylyel nem volna összegyeztethető az, ha a theológiai egyetemi fakultások egyik felekezetenél fővárosi, másikonál vidéki jelleggel bírnának, még ha belső értékükre nézve ebből a körülményből semmiféle hátrányos különbség egyikre vagy másikra nézve nem következne is.

A mi végül az egyház és az állam viszonyát illeti a szervezendő prot. theológiai fakultásra vonatkozólag, az akként volna szabályozandó, hogy az egyházakra nézve minden tekintetben teljesen megnyugtató legyen. Ettől a kívánalomtól az állam kormánya sem fog elzárkózni. Befolyást kell biztosítani az egyházak részére a theológiai tanárok kinevezésénél, a mint azt már az Eötvös-féle törvényjavaslat is kontemplálta, oly módon, hogy a fakultás tanárai csak az illető egyházak ajánlata alapján s ajánlottai közül nevezhetők ki a kormány, illetőleg a király által. Ezt az ajánlatot nálunk, reformátusoknál esetről-esetre az egyetemes konvent a theológiai tanárkarok meghallgatása után tehetné meg. Ilyenféle intézménnyel találkozunk külföldön is. Németországban pl. az egyetemi kath. theológiai fakultások a milyenek a bonni, boroszlói, freiburgi, müncheni, valamint a münsteri, tübingai, würzburgi római kath. theológiai fakultások is, nemkülönben az eichstätti kivételével az összes kath. lyceumok állami intézetek, államköltségen tartatnak fenn; tanáraik azonban a diócesis püspökének meghallgatása után s annak egyetértésével neveztetnek ki. Sőt a prot. egyház részéről is megvan az a törekvés Németországban, hogy a theol. fakultások tanárainak kinevezésére döntő befolyást gyakoroljon. De e törekvésnek nem igen van nagyobb eredményre kilátása, mert sokan kétségbe vonják azt, hogy

ez által nyerne valamit a prot. egyház, abból indulván ki, hogy ha a professori állások betöltése az egyházi hatóságoktól tétetné függővé, nem tarthatná fenn állását a theol. fakultás az egyetemen, mert akkor ugy a tanárok, mint a tanulók csak félig állanának az egyetem, a szabad tudomány talaján. És ebben nagy igazság van. Nálunk azonban ez a felfogás legalább még most, alig számíthatna elismerésre, tekintetbe véve a protestáns egyházaknak az államhoz való viszonyát, a felekezeti számarányokat s a hazai tudományos élet fejletlenebb állapotát.

Általában véve egyházunknak a lelkész-képzésre vonatkozó jogát s döntő befolyását minden esetben érintetlenül fentartandónak véljük, a mit teljességgel nem korlátozna a célba vett egyetemi prot. theol. fakultás felállítása. Mert hiszen az egyháznak megmarad mindenkor az a joga, hogy a lelkész-képzést maga szabályozza, a minősítés feltételeit és módozatait önmaga állapítsa meg, és fenmarad az a törvény biztosította és senki által kétségbe nem vont joga is, hogy theológiai akadémiákat vagy épen egyetemet is állíthasson és tarthasson fenn.

Nem is gondolunk teljességgel arra, hogy ha ez az egyetemi fakultás felállítatnék, akkor szüntessük meg theológiai akadémiáinkat. Ellenkezőleg theológiai akadémiáinknak nemcsak fentartását, hanem továbbfejlesztését is feltétlenül szükségesnek tartjuk. Ezt követelik egyházunk autonóm állása, belső függetlensége, továbbá a lelkész-képzés gyakorlati szükségei is, miután annak egy pontra való összesítése a mily kivihetetlen, épen annyira helytelen is volna.

Elkerülhetetlenül szükségesnek tartjuk azonban, hogy theológiai akadémiáink sürgősen magasabb színvonalra emeltessenek a tanároknak oly módon való ellátása által, ami a tudományokkal való beható foglalkozást, a tudománynak való élést lehetővé teszi, aminek még ma mindenütt nagy hiányát látjuk. Csak így remélhető az, hogy a theológiai akadémiák tanszékeire kiszemelt mély vallásos és egyházas érzületű, erős jellemű, emelkedett gondolkozású és tudományra való tehetséges férfiak, nem korlátoztatva s bénítatva meg az anyagi eszközök hiánya által, egész életüket és tevékenységüket eredményesen a magyar prot. theológiai tudomány és egyháznak javára és dicsőségére szentelhetik. Így fejlődhetnék üdvös verseny az egyetemi fakultás és az akadémiák tanárai között a tudomány művelésében s így fejlődhetnék magyar prot. tudományos irodalom is.

Gondoskodnunk kellene továbbá a létesítendő budapesti egyetemi theológiai fakultás látogatását lehetővé tevő egy nagyszerű theol.

internatus létesítéséről, a mi ott lévő theologiai akadémiánk megszüntetése folytán részint annak alapjából, részint az egyetemes egyház erejével volna eszközölhető. Törekednünk kellene továbbá arra, hogy a kolozsvári theol. fakultás minél inkább felhasználhassa az ottani egyetemmel való összeköttetés előnyeit, debreceni és pataki akadémiáinkon pedig, melyek ma is erősebbek, filozófiai fakultások vagy legalább több szükséges filozófiai tanszék állíttassék fel, hogy ezen az uton a debreceni egyetem, theologiai, jog- és államtudományi és bölcsészet-nyelvészeti karokkal, mielőbb valósággá legyen. Ezt meg is lehet csinálni, csak akarni kell és tudni a módját.

Ha mindezeket megvalósítjuk, egy óriási szellemi és erkölcsi erőforrást nyitottunk egyházunk számára. Csakhogy dolgozni kell ám, mert a maradiság szokásos és kényelmes álláspontján s a tehetetlen paktálások és akadékoskodó fontoskodás útján semmire sem megyünk.

Bacsoni Lajos.

KÖZÉLETÜNK.

Reflexió.

Nagyon elszomorító dolgok azok, a miket e b. lap egyik szerkesztője, nt. Eröss L. úr közöl „Népmozgalmi adatok Debrecenben és a debreceni ev. ref. egyházban“ cím alatt a f. évi I-ső számban. Minden igaz protestáns szíve összeszorul a fájdalomtól, midőn látja és olvassa e sorokat, mert kálvinista erős várunknak, a mi büszkeségünknek, féltett kincsünknek megtámadtatását hirdetik azok, hogy a kigyó édes szavával elkábítja törbeejti s magával viszi az ellentállni nem tudó, gyenge lelkeket, s ha ébren nem leszünk, nemsokára magunk vezérek maradunk a táborban. Mert ez nemcsak Debrecenben mutatkozó tünet, hanem találkozunk ezzel mindenütt! A propaganda lázas tevékenységet fejt ki minden helyen és minden téren, politikában, szószéken, iskolákban, társadalmi egyesületekben s alig van intézményünk, hol torz fejét már fel nem ütötte volna, terjesztve mindenfelé a gyűlöletet, vakhitet, babonát. Mi pedig, ülünk esendesen, összedugott kézzel szobáinkban, mert bár megmozdul bensőnkben valami, valahányszor olvasunk az ellenfél diadaláról, és érezzük is, hogy cselekednünk kellene, az elhatározás is megfogamzik azonnal, de mihelyt a hatás mulik, lázunk is alább száll és hogy ker. *türelmünket és felvilágosodottságunkat* (felülemelkedni a felekezetiesség korlátain) megmutassuk, nem csinálunk semmit sem.

Itt van a baj uraim! „Szemérmes koldusnak üres a tarisznyája“ mondja a példabeszéd s mi sajnosan tapasztalhatjuk ennek igazságát. Szerények, alázatosak vagyunk azon hitben, hogy talán akadnak lelkek, kiket ezekre! meghódíthatunk. Csak tompa élű fegyverek ezek már, melyekkel győznünk nem lehet! A mai emberek üres fény után szaladgálnak, szemet gyönyörködető, de szívet-lelket nem tápláló dolgokat hajhásznak, mely csak érzékeiket csiklandozza, mert a mai időkben kevesen érzik, hogy lelkük is van s még kevesebben érzik szükségét a lelki tápláléknak. Nagy vád ez az

emberiség ellen, de ha gondolkoznak felette, azt fogják mondani: igazam van. Ez az elfásultság jellemzője korunknak! Ez az a seb, mely előttünk tátong, melyre gyógyító irt kell keresnünk.

De hol? A bibliában! a Jézus evangéliumában! — Hiszen — mondani fogják kétségkívül sokan eddig is innen tettük a flastromot a sebekre, ezzel gyógyítottuk a lelki betegeket; eddig is az Isten igéje volt kezünkben a fegyver, melylyel a támadások ellen védekezünk. Igaz, más nem is lehetett. De az evangélium igazság, az igazság pedig önmagában hordozza az erőt, melylyel győzedelmeskednie kell! Kérdés tehát: megismertük-e mindig a sebet, helyesen alkalmaztuk-e a gyógyító flastromot? Kérdés tehát: jól forgattuk-e a kétélű kardot — az Isten igéjét — kezünkben, mely sebezni és gyógyítani is tud? Mert minden orvosság gyógyító szer, de csak helyesen alkalmazva. Így a Jézus evangéliuma, az Isten igéje is! Ha ott akarunk gyógyítani, a hol még nem is sebezünk, fáradtságunk kárba vész; ha nem épen a kellő pillanatban szólottunk, a hatás erejét veszti, vagy teljesen megsemmisül.

Beszélünk a kálvinista szellem hanyatlásáról, a kor fásultságáról, a lélek tompaságáról. És midőn ezeket emlegetjük, mint vérző sebeket, azt hiszem közel járunk az igazsághoz, vagy talán meg is találtuk azt. Mert ezek azok a magas hegyek, melyek haladásunkat akadályozzák; ezeket kell eltávolítanunk, ha előbbre jutni akarunk.

Igaz, a hegyhányást fejről kellene kezdeni, de a házat fundamentumra építik. Mi is építünk folytonosan, az Isten mennyei házát, mennyei országát tehát a fundamentumra kell fektetni a fősúlyt, ha azt akarjuk, hogy a későbbi kövek össze ne omoljanak. Azaz a népiskolára kell gondot viselnünk, mert ez az egyháznak veteményes kertje és csak itt találunk jó termő talajt, melyben biztosan megfogamzik és kellő ápolás mellett terebélyes fává is növekszik a mag. A gyermeki szív a legfogékonyabb minden benyomás iránt, mert azt még nem érintették a létért folytatott küzdelem hullámai, a gyermeki szívben lehet és kell tehát a vallásos, *református* vallásos tudatot meggyökereztetni. Hangsúlyozom a református szót, mert ma ugyan Magyarországon egy pár millió ember szájjal református kernek vallja magát, de ha megkérdezzük: mit fejez ki e szó vallási nyelven, nem tudom hanyad része tudna kérdésünkre helyes feleletet adni. Pedig erre okvetlenül meg kell tanítani a gyermeket már az iskolában, mert azután elkéstünk. És hogy ez sikerüljön, hogy ref. vallásos tudatot csepegtessünk a gyermek szívébe s azt későbbben még intenzívebbé tehessük: szerény véleményem szerint helyes volna, ha népiskoláinkban a vallásitanítást a lelkészek vennék kezökbe. Nem bizalmatlanságot akarok kifejezni felekezeti tanítóink iránt, mintha talán ők nem fejtenének ki elismerésre méltó buzgalmat a vallásitanítás terén, de erre vezetett engem az az egyszerű és a józan ész által is könnyen aláírható következtetés, hogy az a tanító, a ki hat osztály tanításával, vezetésével van elfoglalva, nagyobb súlyt nem fektethet a vallásra, mint a többi tárgyakra, míg a pap, a ki szoros értelemben vett iskolai tanítással, nem foglalkozik, egész lelkesedéssel és odaadással végezheti a vallásitanítást. Másfelől pedig, bizonyára jótékony hatást gyakorol a gyermekekre, ha a vallásos igazságokat papjától hallja és tanulja, mert e téren őt ismeri el legnagyobb tekintélynek. Így gondolom én, hogy helyesen építhetjük Isten országát, már a gyermeki szívekben!

Azonban az iskolai oktatás és a katedrai igehirdetés között még nagy tér van, hol munkálkodnunk kell. A tiszántúli egyházkerületben — tudomásom szerint — a 12-ik életév betöltése után a confirmálás megtörténik s mikor a mindennapi iskolába járás kötelező volta megszűnik, ugyanakkor vége van a gyermekekre nézve a vallásos oktatásnak is, mert azután vallásos dolgokról csak a templomban hallhat, a hol pedig a tárgy és feldolgozás nem a gyermek elméjéhez van alkalmazva, — hanem a mint kell is — a felnőtteknek beszélünk és így a gyermeki szív semmi olyan táplálékot nem kap, a mit könnyen megemészteni tudna. Korai az a 12 éves korban való confirmálás, mert a gyermek még ekkor nem tudja megérteni, hogy mily nagy jelentőségű cselekményt végez. Be kellene várni legalább is a 15-ik életévet, a mint az erdélyi egyházkerületben gyakorlatban is van,* mikor már a gyermeki gondolkodás érettebb, megállapodottabb, a mikor a növendék komolyabban tud gondolkozni önmagáról, egyházáról, vallásáról. Addig pedig folytassuk a vallásos oktatást teljes odaadással az ismétlődő iskolákban; és akkor hiszem, hogy munkánk gyümölcs nélkül nem marad, hogy a confirmatio nem hatás nélküli külső cselekmény lesz, de nyoma mélyen vésődik a lélek táblájára.

De a külvilág kísértéseiben megütköző ifjui szívet ezután se hagyjuk magára, mert a tapasztalat azt mutatja, hogy a csábításoknak ekkor van nagyobb ereje s ha nincs vezető, gyámol nélkül a magára hagyott lélek elesik. Folytassuk tehát a felügyeletet továbbra is, nem ugyan iskolaszerűleg, mert ez visszahatást szülne az önnállóságra törekvő léleknél. Hogy miképen? Megmutatják mindenütt a helyi viszonyok és körülmények. Egy egyesületnek alapszabálya van kezében. Ez egyesületnek célja: a művelődés, a társadalmi közérzet, az erkölcsiség, vallásosság fejlesztésének minél szélesebb körben való terjesztése; tagjai lehetnek élethossziglan mindazon — a községben lakó — egyének kik a 15 évet betöltötték — 40 fillér tagsági díj egyszerismindenkori lefizetése mellett. 1880 óta áll fenn az egyesület, lobogtatva a humanizmus zászlaját, terjesztve az erkölcsiséget és vallásosságot megfelelő eszközökkel, társas összejövetelekkel, felolvasásokkal, dalárdával és állandó olvasóegylettel. Ilyen s ehez hasonló egyesületeket kellene felállítanunk mindenütt. Csak a kezdet nehézségeitől ne ijedjünk meg, csak a fáradságot ne sajnáljuk s törekvésünknek kívánt eredménye lesz. És így azt hiszem, elérjük célunkat, mert itt alkalom kínálkozik, hogy a vallást úgy hozzuk összeköttetésbe az élettel hogy azt teljesen áthassa s megszentelje annak minden egyes phasisát.

Végül városokban igen ajánlatos jótékony egyesületek alakítása, télen prot. felolvasó estélyek tartása. A művelt, finom erkölcsi érzékkel bíró lélek is megkívánja a táplálást, óhajtozik a valláshoz, az Isten ígéje után, mint a szomjas szarvas a hús forráshoz s mivel az élethivatások más téren foglalják el s fásasztják ki az elmét, úgy hogy lelki vágyainak kielégítésére ideje nincsen, nekünk kell nyújtani erre az alkalmat. Az eddig tett kísérletek nagyon szépen sikerültek, tehát kövessék a példát ott is, hol még ily irányban nem működtek.

Igy látnám én helyesnek törekvésünk irányát; így — gondolom — meglenne a személyes élő és

* Nincs gyakorlatban. Ott a 13 éves gyermekek már confirmáltak. Tudjuk tapasztalatból, de meg látható ez az erdélyi „Ágenda” 5-ik lapján. Szerk.

ható viszony a lelkész és gyülekezet minden egyes tagja között; így ápolnók és öntözgetnők híven azt a kis virágot, mely a gyermek szívében a népiskolai tanítás ideje alatt kihajt.

És ekkor nem nyílnának panaszra ajkaink, nem fájna szívünk a pusztulás láttára. Hiában emelgetné fejét a kath. propaganda, eredmény nélkül kellene mindig nyugvóra térni, mert egyházunknak tagjai öntudatos protestáns ref. keresztyének lennének, kiket nem hajtogathatna a tudománynak semmiféle szele most jobbra, majd balra.*

Adja Isten, így legyen!

Székes.

Bártha Miklós,
ref. lelkész.

Révész Imre és a debreceni viszonyok.

Azoknak kiegészítésére, a miket lapunk ez évi 1-ső s mostani számában megírtam, érdekesnek tartom közölni Révész Imre következő elmélkedését és prófétiaját: „Északamerika. A népesség s a templomok szaporodása”. A függetlenség megállapítása idején az Egyesült-Államoknak csak 3 millió lakosa volt 13 államban. Most van 43 millió lélek 37 államban. Még 1776-ban egy templom vagy kápolna 1447. egy lelkész 2685, egy kommunikans 5 lakosra esett. Mostan pedig tehát éppen száz év múlva egy templom 545, egy lelkész 757, egy kommunikans 5 lélekre esik. Tehát a templomok és lelkészek számának szaporodása nemcsak lépést tartott a népesség szaporodásával, hanem egyenesen meghaladta azt. Mit mondjunk mi ehez, kivált itt Debrecenben a hol egy templomra vagy 12000, egy lelkészre 7—8000 lélek esik s ahol e tekintetben az idők folyamán nemcsak emelkedés nem, de egyenesen hanyatlás történt és történik folyvást. Lelkünkben örülünk, midőn látjuk, hogy a debreceni főiskolában, a hol 100 évvel ezelőtt csak 4 tanár volt, most a népiskola, tanítókat ide nem érte, van talán 30-nál is többi akiknek javadalmazására s általában a főiskolára a város tetemes költséget fordít. Éppen ilyen, sőt nagyobb mérvben kellett volna emelkedni a templomok és papok számának s más az egyházi élet emelésére és szilárdítására szükséges intézményeknek is. Debrecenben egy pár évtized óta rendkívül erős az idegen elemek beözönlése és ez napjainkban is nemcsak nem hanyatlak, hanem folyvást emelkedik s feltartóztatásáról szó sem lehet. Most már egy év alatt köttetik annyi vegyes házasság, mint a reformációt követett 3 század alatt összesen. Van már példa reá, hogy tősgyökeres debreceni református egyén papistává lett, s nincs benne kétség, hogy e kevés pásztorú s mindenfelő idezüllött elemekkel tarkázott óriási nyájban az ügyes farkasok folytonos és erős pusztítást tehetnek. Saját ősi magyar derék református népünk lelke, gondolkozásmódja

* Tisztelt barátunk és munkatársunk b. figyelmét felkérjük lapunk 1-ső cikkére, hol a „református” közszellemmel külön foglalkozunk. Az a ki azt a cikket írja, gyakorló lelkész korában hozzá tudott férközni az ifjuság szívéhez is. Zajt nem ütött arról, hogy mit csinál, most azonban már elárulhatjuk, hogy az olvasó köröket s főként az ifjusági kört többször felkereste; ott felolvasásokat tartott és így erősítette a református öntudatot. — Erről bizonyosságot tehetnének azok a derék püspökladányi kálvinista ifjak, a kiket ugyan a mi meggyőződésünk szerint maga a pápa se tudna őseik vallása elhagyására rávenni. De ne feledkezzünk meg el egy dologról t. i. a Kátéről! a vasárnap délutáni katekhisátióról. Bölcs intézkedése volt őseinknek, hogy ezt isteni tiszteletünkbe bevették. Magában a szóban s annak történeti értelmében benne van a nagy cél, melyet szolgál — Szerk. —

és szokásai is romlásnak indultak s folyvást elszomorító mérvben hanyatlanak, annyira, hogy ha ennek nagyszerű intézményekkel gát nem vették, Debrecennek egykori magasztos jelleme „névben él csak s többé nincs jelen.”

Révész Imre e halhatatlan emlékü nagy emberünk 1876-ban írta e sorokat. S vajjon mit írna ma, mikor az általa már akkor is látott, de még csak szörványosan jelentkező bajok és nyomorúságok, mint országszerzte úgy itt Debrecenben is megszámszorozódtak! Csak egy maradt mozdulatlanul t. i. a református lelkipásztorok száma! Mert a mit az, azóta szervezett új lelkészi állomás felállításával nyertünk, az szóba sem jöhet azokkal a viszonyokkal szemben, melyek részint a népesség természetes szaporodása, részint a köz, állami, egyházi és társadalmi életmozgalmak irányváltoztatásával nyakunkra jöttek s immár bennünket fojtogatnak is. Ha a debreceni lelkészek egytől-egyig mind munkabíró, életerős férfiak volnának is, még akkor is merő képtelenség volna azt kívánni, de még csak arra gondolni is, hogy ez a hat férfi figyelmével lelki gondozásával, pastorális éberségével mindenütt ott legyen, a hol az óriási nagy nyáj érdekei fenyegetve vannak. Ilyen gondolat csak az olyan ember koponyájában fordulhatna meg, a kinek a lelkipásztori munkáról s annak értékéről, minőségéről semminemű fogalma nincs s úgy gondolkozik, mint az egyszerű paraszt. ki midőn egyszer halottját predikációra nálam a temetés kezdete előtt 2 perccel jelentette be, ellenvetésemre azzal főzött le, hogy „hiszen uram! könnyű annak szántani, a kinek az ekeje készen áll!” A valóságban pedig a református pap munkáját még a róm. kath. áldozárával sem lehet összehasonlítani! Az folyvást produkál, ez a legtöbbször csak recitál. Amott az egy és örök igazságnak mindig újabb és újabb alakban való előhozásáról van szó, itt pedig csak a kiszabott és sokszor a nép által nem is értett schablonok egyszerű megtartásáról. De van mi nálunk még más baj is, és ez abban áll, hogy hiveink közül az ellenszenvet, melylyel egymás lelkészünk, presbiterünk, vezetők, egyházi vagy világi emberünk személyisége ellen viseltetnek, sokan nem képesek magokban legyőzni; hanem átviszik egyházi közügyeinkbe is s legtöbbször a subjectiv érzelem dirigál ott, hol a szinigazságnak kellene döntő szerepet játszania. Míg ez így lesz, addig a „Magyar Allam“-mal szólva, Kálvin fiainak, — legalább itt, Debrecenben bizony befellegzett. De nem okvetlenül szükséges, hogy így legyen. A hazai reformátusok szemrajtunk függ s innen is, onnan is emelkednek már egyes hangok, melyek értésünkre adják, hogy egyházi ügyeink nem pusztán a mi ügyeink, hanem azé az összegészé is, melynek a debreceni egyház — bár tekintélyes, de mindig csak egy részét képezi.

Gondolkoznunk kell e dolgokon és segíteni e hiányokon, mert az idők szelleme rajtunk átgázol; bennünket letipor s a győztes hadvezér könyei Kárhágót hamvaiból bizony új életre nem kelthették.

Debrecen, 1900. jan. 17.

Eröss Lajos.

Levél a szerkesztőhöz.*

Magam is néma fájdalommal olvastam *Eröss Lajos* theologiai tanár úrnak „Népmozgalmi adatok a debreceni ev. ref. egyházban” című közleményét és látva

* Ez a cikk annál több figyelmet érdemel, s annál nagyobb súlytal esik az igazság mérlegébe, mert szerzője, mint volt róm. kath. pap, az általa ecsetelt üzemeket közvetlen tapasztalatból ismeri s a lélekkufárság eme megdöbbentő látványának szem-

láltam a számokból fogyásunkat, pusztulásunkat. Sajnos ez a szám más egyházakban, hol a történelmi múlt nem az ev. reformáltaké, hol az ev. ref. nincsenek oly túlsúlyban, mondhatnám kizárólagosan, mint Debrecenben — még nagyobb. Hja mi nem vagyunk oly óriási, egyedül az egyház céljaira rendelt latifundiumok birtokában, mint a kath. egyház, ez pedig a megélhetésért küzdő szegényebb sorsuakra sokat jelent. Hiszen anélkül is agyon van sújtva a különféle polgári adókkal, hogy tehát legalább az egyházi adótól meneküljön, átmeny a gazdagabbakhoz, a pénzesebbekhez, kiknek nem ő fizet, hanem azok fizetnek neki lelkiismeretéért.

Nem messze tőlünk egy nagy metropolisban, nemcsak tárt karokkal fogadják a megtért tévelygőket, hanem még dotálják is. Havonkint 2 frtot, avagy többet is kapnak, azonfeül még bizonyos mennyiségű gabonát. Ez épen elegendő, hogy a házbért kifizesse és még egyébre is marad. Az ismerősök jönnek bámulni a szokatlan jó módot, és midőn hangosan így szólnak: „hogy bizony accuratusan megy kigyelmeteknek a sora”, — magokban már azon töprengenek, hogy még maguk is úgy fognak tenni, legalább nem kell fizetni a papnak. (Mert szentül meg van győződve mindegyik, hogy úgy a befolyó perselypénzek, mint az adó a papé.)

Az így gondolkozóba, tanakodásba esett lelkiismeretet még jobban megingatni és az ellenfél táborába tényleg besorozni vannak hivatva a jámbor hittérítők, valóságos lélekkufárok, kik jobb ügyhöz méltó buzgalommal igyekeznek az anyagiakkal küzködő szegénynek testét, lelkét megrontani, hogy ezért a túlvilágon annál több kegyelemben részesüljenek. Oh neumesak öt forintot kapnak ők minden egyes lélekért.

Ismert alakok ezek, kik mint hittérítők és tanuk gyakran megfordulnak az ev. ref. lelkészi hivatalban és így nem esoda, ha megjelenésük Poe Edgar hollója borzalmasságával hatván az emberre, az ember olykor-olykor annyira felgerjed látásukon, hogy szeretné őket kitenni, ha e szipolyokon kitöltött haragját az embernek, felekezeti vadságnak és türelmetlenségnek nem tudnák be.

Hanem azt kérdelem én, nem tökéletesen mindegy-e ha az ilyen hívek akár nálunk vannak, akár az ellen-táborban? Nem ingyenélőkre van egyházunknak szüksége, hanem tevékeny munkás hívőkre, kik büszkén valják magokat kálvinistáknak és amennyiben az Isten képességet adott nekik, azt meg is tudják védeni. Mit használna, ha a küzdelem hevében pártolnának át az ellenséghez, mint azt jámbor oláh testvéreink tették Hunyadi alatt a rigómezei ütközetben, avagy most az angol sereg tagjai a burokkal vívott csaták alkalmával.

Legalább tudjuk hányan vagyunk. Nincs okunk az aggodalomra. Menjenek át a kicsinyhitűek a lelki szegények, kik nem érzik magukat elég erőseknek és ha csak minden 10-ért kapunk egy képzett embert, ki meg tudja védeni egyháza érdekeit de előmozdítani is tudja azt: úgy az egyensúly a mi javunkra billen. Ez pedig, hogy úgy van, el nem tagadható, mert aki felvilágosodott, okos, képzett embernek tartja magát, ha már vallást választ, csak az ev. ref. vallást választhatja.

Nem tömegek uralkodtak a világ felett, hanem azok, kik az ész és akaratere birtokában voltak. Róma sem számmal uralkodott a világ felett, hanem eszével, és kicsiny erejének félelmetes hírével, de a mi a fő egyet-

lélete bizonyára szintén egyik tényezője volt a felvilágosodott öntudatában s nemesen érző szívében végbement amaz átalakulásnak, a mely reformált egyházunk kebelébe nemrég történt át lépésében jutott kifejezésre.

Szerk.

értéssel. Hányszor fenyegette veszedelem és olyankor csend lett bent, elhallgatott a pártviszály és mindnyájan egy ellen, az ellenség ellen voltak.

Nekünk is ezt kell szem előtt tartanunk, semmit egymás ellen és mindent az ellen, a ki bánt. Ha ezt megtartjuk, nem kell aggódnunk egyházunk sorsa felett, melynek erejét századok próbálták ki.

Debrecen, január 11.

-Kelemen Ferenc,
tanár, s. lelkész.

KÖNYVISMERTETÉS.

A fejlődés jellemzése a héber poesisban.

(Mutatvány *Vásárhelyi Zsigmond* új-bánovcei ref. lelkésznek „*Példák a héber költészet termékeiből*“ c. sajtó alatt levő művéből.)

(Vége.)

De Izraelben a fejlődésnek egészen más nyomait találjuk. Ha az éposznak csak nagy és csodás eseményre vagy események láncolatára volna szüksége: ezt megtalálhatná az epikus Izrael őstörténetében is. Kiváló hősök, a nemzet életére eldöntő jelentőségű küzdelmeket átküzdött, győzelmes, csodás alakok volnának itt is, kik a hősköteménynek méltó hősei lehetnének, s így meg volna ez a feltétel is. Ámde az éposz még egyebet is feltételez és az a legfőbb feltétel: kifejlett vagy fejlődő isteni mondanakör kell ahhoz. Ezt pedig Izraelben a bölcséleti nézet végkép kizárja. Vannak a nemzetnek harczi, eseménydús, csodás honfoglalási harczi, titáni küzdelmei is, vannak kimagasló győzelmes hősei, és bár az epikus írónak mindez alkalmas anyagot kínál: Izrael költészetének még sines epikai alkotása, nincs hősköteménye; mert nehéz, csodás küzdelmeit nem héroszok ereje dönti el, hanem maga a Seregeknek Ura, Jehova, ki az ő népéért hadakozik. Ő viszi diadalra népét, Ő mellette a földi erősek felistenek nagyságára nem nőhetnek, csupán az ő szolgálói, eszközei maradnak. Sőt maga a csodás elem is elveszti rendkívüli jellegét, mert a Mindenhatónak tervei és céljai szolgálatában, a mindenható Jehova akaratának egyszerű érvényesülését jelenti, mindenható, intező hatalma éppen azt jelentvén, hogy tervei előtt akadályok nincsenek. Sámson leveri a filiszteusokat, élettörténete eléggé különös és megkapó, de tetteit még se méltatja éposz; Saul megveri az ő ezerét, Dávid pedig az ő tízezerét, de tetteik csak röpke dalban szárnyalnak. Az éposz tulajdonképpen tárgyait aztán a krónika szelleme foglalja le, mint ezt az ily anyagok krónikás feldolgozása jellemzően mutatja, p. o. Az Ur hadainak könyvében és az Igaz Izrael könyvében. (IV. Móz. XXI.; Jós. X. 14.; II. Sám. I. 18-ban és II. Móz. XV., Bir. V-ben.) Az ily műalkotások tárgya kizárólag Jehova, mert Ő adja kézbe a Kananeust. (IV. Móz. XXI.) és Bäsának királyát (IV. Móz. XXI. 34); Ő hadakozik vala Izraelért, (Jós. X. 14.), míg más népek őstörténete a mondák ingoványában, a mythoszok tömkelegében tévelyeg: addig a zsidó kultúra a krónikák lépcsőjén szintén egyenesen a történet és jog szilárd talajára léphet. A színmű-költészet sem talált utat magának Izraelbe. A komédiához a zsidó kedély tulkomoly vala, a tragoediához pedig világnézlete alkalmatlan, mivel a zsidó hit- és bölcséleti nézet nem ösmer vak sorsot, nem sorsintező hatalmakat, még kevésbbé ösmer szeszélyesen döntő Fátumot, nem ösmeri az emberi életet irányzó szen-

vedélyek vagy akarat befolyását. Az előbbieket a pogányság agyrémei, melyek a zsidó köztudatban nem verhetének gyökereit, az utóbbi momentumok a hiterős zsidó élet- és világnézetében nagyon is elenyésző, hatástalan tényezők Jehova céljai mellett, ki örök tervei szerint, gondviselő munkássággal vezérli egyeseknek és nemzeteknek életét. Ily életnézet sem a nagy szenvedélyek, sem a Fátum uralmát nem rettegi, mert a büntetést és jutalmazást törvény és jog szerint az erős megtorló,¹ tehát nem bosszuálló istentől várja. Ily nézettől áthatatott kedély világában aztán a világot ábrázoló deszkák jelentőséggel nem bírhatnak.

Találhatók ugyan a héber poesisban is drámai elemek, minők p. o. az Énekek éneke, Jób, Bir. V. 28—30, sőt némely zsoltárok is. — de ezek, miként némelyek vélik² tulajdonképpen drámai műveknek még se tarthatók.

Kérdés, a költészetnek mely ága volna hát az, mely a hébereknél megtalálta a maga talaját és igazi elemét? A fentiek után nem volna nehéz a héber poesis tulajdonképpen mezejét kimutatni, de igenis nehéz a nagyszámú kritikai elméletek után, melyek kétségkívül mind figyelmet érdemlők, — akár az eligazító, akár az összhangra vezető utat megjelölni. Lássuk ezekből például csak a Blair Hugó és Dr. De Wette nézetét.

A figyelmes és minden mozzanatot kellően megalatolható, jórészt Lowth kutatásainak is hódoló kritikus, Blair Hugó a héber poesisban tanító, elegiai, pásztori és lyrai költeményeket különböztet meg és e műfajok alá az ószövetség könyveit így sorozza be: a tanító költeményekhez tartoznak a Példabeszédek és a Prédikátor, az elegiához Dávid némely zsoltárai, némely prófétai iratok, mindenekfelett pedig Jerem. Síralmi, a pásztori költeményekhez az Énekek éneke, végre a tulajdonképpen lyrához Mózes és Deborah éneke és a zsoltárok legnagyobb része. Ezenkívül az ószövetségi írók műveit jórésztben felveszi a poesis általános címe alá és pedig, némelyeket egészen, másokat csak részben, ismét másokat némi részben, míg végre Dániel és Jónás műveit teljesen kitagadja a költők sorából.³

Dr. De Wette e tárgyban így distingvál: A héber poesis két fő műfajra oszlik u. m. a lyrai- és elbeszélő költemények osztályára. (Theilt sich in zwei Hauptgattungen, die lyrische und epische.) „Az előbbi alatt értem én mindazt“ — ugymond — „a mi az előadó alanyiságának lelkesültségéből származik, ahonnan a műfaj alanyi költészetnek is mondható. Az utóbbi elnevezés alá foglalhatjuk a tárgyi (objectiv) költészetet, mivel ennek jelleme a tárgy nyugodt előterjesztése. Amaz magában foglalja — a héber poesisban — három osztályt: a didaktikus, a tulajdonképpen lyrai és a

¹ Ballagi M. azt vitatja, hogy az ószövetségi iratokban eredetileg erős megtorló isten fogalma található és nem erős bosszuálló, mert Jehovának főjelleme, hogy ő igazságos, ki tehát nem bosszúból, hanem igazságból és törvényből folyó jog szerint büntet, míg a „bosszu fölgerjedt személyes indulatból foly“, s azért „esztelen, mérsékletet nem ismerő, igazságtalan.“ Az igazságos, megtorló isten fogalmát igazolja a törvényesség viszonya is, melyben Jehova népével áll. A bosszuálló-téte tévfelfogást ugyanó egyfelől az ószövetségi erős antropomorphismusból fejt meg, mely szerint Jehovának többször tulajdonittatnak emberi indulatok és gyöngeségek. Mint p. o. Zsolt XLIV. 24-ben („miért alszol Uram?“) — másfelől azon hibából, hogy a fordítók gyakran „bosszuállást“ fordítanak ott is, hol az eredeti szövegben igazságszolgáltatásról, büntetésről van szó. L. Ballagi Mór „A Biblia“.

² Mint p. Kinzler A. idézett művében.

³ L. Blair Hugó Rhetorikai és Aesthetikai leckéi II. K 242. l. f. Kiss János.

rhetorikai, vagy prophetikus műfajokat." A két fő költészeti ág jellemzésére megjegyzi, hogy a héber elbeszélő művek kötetlen beszédben irattak, míg a lyraiak bizonyos rhytmikus is formát kaptak.

A héber költemények minősítésében gyakorta hódított az a nézet, hogy a műfajok jellemét a forma határozza meg, s ott ahol a forma tökélye valamivel fölül-emelkedik a prózain, azonnal költői mű jelenlétét lehet következtetni. De a minősítésnek ez a módja — mely a forma szerint törekszik dönteni — nemcsak itt, hanem a classikus írók műveinek megítélésénél is ösmeretes. Így p. Aristoteles, a kritikusok nagy elméjű ős atyja némely műveket azon alapon zárt ki az epikusok kánonából, mivel bennök hiányzott a verses forma, mit ő is úgy tekintett, mint az éposz attributumát, sőt sine qua non-ját.² Sőt a héber művek megítélése körül, másnemű külsőségek és tulhajtások is ösmeretesek.³

E csekély kitérés után a De Wette most ismeretett fölosztására meg kell jegyeznem, miszerint ő maga is érzé fölosztásának erőltetett s könnyen is megingatható voltát, ugyanazért álláspontját menteni is törekszik a héber költemények különös, majdnem mindig magas lelkesedésből fakadó jellemével. E pontra vonatkozó szavai ezek: Die didaktische Poesie sollte allerdings objektivem Charakter haben; allein beim Hebräer, der noch keine künstliche, wissenschaftliche Bildung hatte, war das Nachdenken immer mit Begeisterung verbunden, und also lyrisch, wie denn im ganzen Alterthume die Weisen zugleich Musiker, Dichter, Begeisterte waren. Auch die Redekunst muss zum Theil nach Objektivität streben, da sie sehr oft auf den Verstand zu wirken sucht; aber auch hier lag noch Alles unter der Herrschaft des Gefühls und der Begeisterung Genug, der Hebräer mochte lehren, oder sein Gefühl ausdrücken oder warnen, tadeln, ermahnen: immer sprach er als lyrischer Dichter, — in Begeisterung.⁴ E szavak sokat igazolnak, de mégse mindent. Igazolják azt, hogy nagyon is szükséges a vizsgálódás tárgyát közelről s maga sajátos körülményei közepette megismernünk, hogy felőle helyes ítéletet alkothassunk. De azt éppen nem igazolják, hogy a sajátos tárgy, avagy tünemény megismerése bennünket ítéletünk ingadozóvá tételére, vagy éppen az irányelvek, mértékek

¹ L. Dr. De Wette Commentar E. 43. l. Ez a vélemény két oldalról is értékes: Ugyanis De Wette oly darabokat is költeményeknek tekint, melyeknek nincs verses formájuk: így az én nézetem javára dönt, azt igazolván ő is, hogy az írásmű jellemét a tartalom határozza meg; másfelől azért is érdekes, hogy e helyen ő is elősmeri a héber rhytmust, noha magát a zsidó nézet hívei közé tehát a tudós rabbinusokhoz számította, kik a héber költészetben semmi versformát nem látnak és nem ösmernek el. (V. ö. De Wette Commentar über die Ps. Einleitung S. 38., 42., 43.)

² L. Hunfalvi P.-nál „Aristoteles Könyve a Költészetéről”, 59. l. Kiadta a Kisfaludy-Társaság Budán 1875.

³ A héber költemények méltatásánál még érdekesebb, de kevésbé háládatos törekvés volt az a köztudomásu erőfeszítés, mely a héber műveket úgy tartalom, mint forma tekintetében a classicus irodalom Prokrusztesz-ágyába iparkodott erőszakolni, — miként arról a metrum kérdésénél bővebben is meggyőződhetünk. Okvetlenül megakarták találni a héber poesisben is mindazt, ami a classikusoknál föltalálható volt. A görögöknek van Homérosz, tehát itt is föl kellett fedezni az époszt, noha itt nincs fölmagasztalt emberi nagyság, nincs herosz-dicsőítés; ha a görögben meg van a dráma: fel kellett azt találni itt is, ámbár itt nincs drámához való világnézet, hanem csak a gondviselés tervszerű folyását szemlélő philosophia. De a párhuzamosságnak okvetlenül meg kellett lenni, ugyannyira, hogy még oly érdemdús kritikus is, minő Lowth vala, abban lelte fölgönyörűségét, ha Ezsaiást Homéroszhoz hasonlítgatta, Jeremiást Szimonideszhez, Ezékielt pedig Aeschyloszhoz.

⁴ Dr. De Wette: „Commentar über die Psalmen“ 5-te Ausgabe Einleitung S. 42. u. 43.

és törvények föladására, mellőzésére vagy módosítására vezethetne. Hiszen ez esetben minden szokatlan tünemény elégséges volna arra, hogy a kedvéért megdöntsünk egy egy kipróbált törvényt, vagy elvet. Hová vezetne ez akár az irodalomban, akár más téren: mindenki beláthatja. Másfelől a költői műfajok elbírálására érvényes törvényeknek megtágitása, avagy mellözése éppenséggel nem javára, de kárára esnek a héber poezis termékeinek, mivel ez csak azt jelentené, hogy e termékek oly sajátosak, vagy éppen olyan jelleműek, hogy rájuk a költészet törvényeit — mint mértékeket még csak alkalmazni sem lehet.

Mindenki előtt kétségtelen, hogy a műfajok jellemét a tartalom határozza meg. Így p. o. az éposz lényegét a tartalomban gyökerező, a műalkotásban ki-domborodó föltételek összege adja. A költészetnek objectiv és subjectiv területre különítése — amint ezt Dr. De Wette is cselekszi — nagyon is helyes, de ami objectiv jellemű — az még nem mindjárt epikai. Mi kell hát még az objectivhoz, hogy epikus jelleművé, illetve éposszá legyen? Felelet éppen az, ami a héber termékekben hiányzik: a csodás elem, amelynek légkörében a heroszok megteremhetnek s az emberi nagyság méreteim tulfejlődhetnek. Ez a feltétel itt nincs meg. Mert ami ott rendkívüli, az csakis ami szeméink előtt ilyen, ellenben a zsidó hit-tudat s világnézet szeméi előtt egyszerű, ami Jehova erejében találja megfejtését. Ő tesz vesz, Ő rendez emberi közegei által, Ő vezérkedik és hadakozik Izraelért. De — éppen ezért — az ő fogalma és gondviselésének tudata is szorítja ki a zsidó világnézetből az éposz létföltételeit, valamint jórészt a drámát is. Amit tehát a hébereknél epikai jelleműnek vélnek némelyek — az egyszerűen krónikás elem; ez foglalhat hát helyet az objectiv költészet neve alatt és még az elegia képviselői.¹

A rhetoricus vagy propheticusnak is nevezett műfajra² is meg kell jegyeznünk, hogy ha ilyen írásmű léteznék is a a héber művek között: az mint rhetoricus, ezen jelleménél fogva nem tartozhatnék a költészet területéhez, mivel a rhetorica a legősibb³ kritikai meghatározások korától fogva a politikához és ezzel együtt — mint szélesebb fogalmi körhöz — a morálhoz számítottatott, sőt ma is idetartozónak mondható. A prophetikus elem valóban létezik, de ez nem elméleti principiumok összesége, hanem bizonyos vallás-erkölcsi magatartásra persvadeáló eszmék és tételek foglalata lévén, inkább oratori műveket tár elénk, (nem rhetorikai absztrakciókat) minélfogva éppenséggel nem a lyra⁴ egyik alosztályához, hanem a morál területéhez számítandó úgy a fentebb érintett ósrégi felfogás, valamint a dolog természete szerint, ha nem is vetnők latba, hogy a prophétai iratok szerzői történetesen moralisták a zsidó vallás és morál ellenőrzői, néha reformálói is valának. A rhetoricusnak minősített prophétai elem tehát még a költői név alá sem illeszthető be, annál kevésbé a lyrai alá. A tanító költeményeket szintén fölveszik némelyek,⁵ de a cím alá többet soroznak be mint amennyi voltaképen tankölteménynek nevezhető. Főként hibásan alkalmazzák a tanköltemény mértékét akkor, amidőn

¹ A minők p. o. Jeremiás Siralmi és némely Zsoltárok.

² T. i. miként De Wette.

³ L. Aristoteles Rhetoricája I. K. II. R. (melyben a rhetorica a dialektikához és politikához tartozónak és ezekkel együtt a morál körébe eső tudománynak mondatik.)

⁴ L. Dr. De Wette: Commentar über die Psalmen 5. Ausg. Einleitung S. 42.

⁵ Mint Blair Hugo és De Wette.

a Példabeszédek könyvét és a Predikátort tanköteménynek minősítik, holott ezek minden kétséget kizárólag bölcsészeti jellemű alkotások, s ezen jellemükön az e'oadás emelkedettebb és vonzóbb menete, vagyis a tökélyesebb forma mit se változtat. Az analogiából nyerhető tanulság és világosság okából megjegyezhetjük, miszerint a Példabeszédek könyvét és a Predikátort talán, több joggal és nyomósabb okok alapján lehetne összehasonlítani a Szokrateszi beszédekkel mint p. o. Ézsaiást Homeroszszal.¹ És ha igen: alig lehet elégséges ok arra, hogy a Péld. és Prédik. könyvétől a philosophiai jellemet elvitassuk, csak azért, hogy nekik a poéták között szorítsunk kétes értékű helyet. A tankötemény neve alatt azért csakis Jób könyve, — mint drámai tankötemény — miként az újabb kritikusok e könyvet minősítik — foglalhat helyet és a Zsoltárok könyvéből némely darabok, főként a XCIX. Zsolt. Noha ez utóbbiak a tankötemény mai meghatározásának mértékét² egész pontossággal meg nem ütik.

Vásárhelyi Zsigmond.³

IRODALOM.

Egyházi lapjaink. Alig valami változással az új esztendőben is maradtak a régiek a volt szerkesztők és munkatársak gárdájával. A *Dunántuli Prot. Lap* színes borítékot kapott s most már ugyanolyan külső öltözetben jelen meg, mint a budapesti *Protestáns* és a miénk. A kisebb lapok közül a testvér Keresztyén és Evangyélista összeolvadt Keresztyén Evangyélista címmel megnagyobbodott alakban és terjedelemben. Bekésen adják ki s kiadói és szerkesztői Kecskeméti Ferenc és Szalay József közösen. Főmunkatársai Poót József és dr. Márk Ferenc. Megjelen havonként kétszer. Irányát felesleges fejtegetnünk. Mint látjuk Márk Ferenc Debrecennel bőven szándékozik benne foglalkozni. Így az első számban kidicséri, amiért új ref. szegény és árvaházat akar építeni, a másodikban pedig inti a belmissió elhanyagolása miatt.

Alvinci és a kassai vértanúk. Irta Révész Kálmán, kassai ev. ref. lelkész és esperes. Budapest 1899. Ára 30 fillér 4°. 19 l. A mű külön lenyomat a Prot. Szemléből. Megcáfolhatlan documentumokkal, s az igazság meggyőző erejével védelmezi és védi meg benne Révész Kálmán az ő összegyűjtött, gazdag tárházából vett adatok nyomán I. Rákóczy György fejedelmet és

¹ A miképen Lowth cselekedte.

² Mivel a tankötemény fontos kelléke, hogy történeti elemet tartalmazzon és épen e történetből, vagy az erkölcsi igazságban gyökerező költött eseményből, sokszor példázatból áradjon ki a hatalmas tanúság. Jób könyvében ez a kellék ott van a megpróbáltatott ember történetében s a belőle folyó erkölcsi igazságban, azért ez lehet tankötemény, ellenben a Predikátorban hiányzik, tehát nem is tankötemény. A tankötemény kellékeit és tanító erejét legdusabban tárják elé az evangéliumi példázatok.

³ A kiváló képzettségű egyházi író és költő eme sajtó alól nemsokára kikerülendő művére, mely énekgyűnk szőnyegen levő reformja alkalmából a legjobb időben lát napvilágot s melynek példái, mutatói az eredeti héber szöveg gondos tanulmányozása alapján gazdag költői erővel vannak átdolgozva s eszméletű, tartalmas bevezetéssel látvák el, addig is fölhívjuk olvasó közönségünk figyelmét, míg azt tüzetesebben ismertethetnek. Vajha értékes művének jókellendősége további munkásságra buzdítaná a tevékeny szerzőt, hogy ekként az ő szakképzettségének és hivatottságának énekgyűnk reformjának közérdeke mentől több hasznát láthatná. A füzet *László Albert* könyvkereskedésében (Debreczenben, Piacz utca.) kapható. Szerk.

Alvinci Péter kassai ref. lelkész, a kiket a róm. katolikusok vallásgyűlölete a Kassán megölt három pápista pap meggyilkoltatásának rettenetes vádjával mocskoltak be. A Révész fényes apologiája után többé sem Hennig (jézuita), sem Némethy (esztergomi plébános) nem bizonyíthatják és kolportálhatják, mint legközelebb nagy előszeretettel tették, egyházi, sőt hazai történelmünk két kimagasló alakjáról a fentebb említett vérlázító vádat.

Érdekes históriák. Ily címmel a Csokonai-nyomda kiadásában egy füzetes vállalat indult meg Debreczenben. Szerkeszti *Szini Péter*. Célja a vállalatnak olvasó és jó olvassmányt adni a nép kezébe s kiszorítani a sekélyes, haszontalan, sőt veszedelmes ponyvairodalmat. A cél nagyon szép, csak az eszközök legyenek megfelelőek. Mint a megjelent első füzetből látszik, szellemére és irányára nézve bizhatunk a vállalatban. Szini Péter (nyug. ref. tanító, most ujságíró) neve és szorgalma kezesség. Ő írta meg zamatos, népies nyelven, ügyesen, s a mi fontos, tarulságosan az I. füzetben a *tékozló fiu* históriáját. Ezt követi a *boszorkány*. Egy ives füzet ára 10 fillér, kettős füzeté 20 fillér.

Új könyv. A római népről, melynek kivált jogi intézményei hatottak napjainkig, most diszes és jeles új könyv jelent meg. A könyv a Nagy Képes Világtörténet III. kötete. Szerzője Geréb József. Pontos, logikus munka, jó írói tulajdonságokkal. Illustrációi is gyönyörűek. Nincsen a római-kori művészetnek egyetlen fontosabb alkotása sem, melynek hű mását meg ne találhatnánk a kötetben. Semmi phantasia nem ségteleníti meg itt a történeti emlékeket; autentikus és szépen reprodukált képeket látunk oly nagy számban hogy a könyv valóban egész művelődéstörténeti és művészeti képeskönyv, melyben a legszebb emlékek panorámáját nézhetjük végig rövid idő alatt. S nem csak az ábrázolt emlékek — ábrázolások és elrendezésük is művésziek. Ily fajtaú könyv igazán nem volt eddig magyarban, a németekhez kellett fordulni. Most itt van, magyarul, olyan jól, olyan alaposan írva, hogy a német munkák sem különbek. Ez a könyv igazán szükséges, mert csak eljött már valahára az ideje, hogy az ezeréves magyar nemzetet is megláthassuk a világ életében a többi népek közt; s mikor volna az ily könyv megjelenésére jobb idő, mint az új ezredév és új század küszöbén? A nagy vállalat létesítésére a Franklin-Társulat és a Révai Testvérek Irod. intézet egyesültek. A könyv méltó párja a nagy vállalat eddigi köteteinek, s az olvasó épen annyi élvezetet és tanulságot talál benne, mint azokban. Jobb ajánló levelet könyv mellett nem írhatunk. Egy kötet ára 8 frt. Füzetként 30 kr.

Előfizetési felhívás. „*Élmények és tanulmányok Svájcban*” címmel szándékszem ezen év március havában egy 7—8 ivre terjedő munkát kiadni. E munka megírására egyfelől a debreceni főiskola iránt érzet hála ösztönöz azon kegyes támogatásért, a mely lehetővé tette külföldi tartózkodásomat, másfelől pedig azon cél, miszerint megismertessem főképen a protestáns olvasó közönséggel Svájc egyházi életét, művetem azonban nem csupán azok számára írom, a kik az egyházi élet s annak különféle nyilvánulásai iránt állások és helyzetüknél fogva érdeklődést tanúsítanak, hanem minden művelt ember számára, a ki lelkesedni tud Helvétia szabadságáért, humánus intézményeiért,

természeti szépségekben gazdag földjéért. Ezen szempontnak megfelelőleg az egyházi életen kívül főbb vonásokban feltüntettem Svájc politikai helyzetét; leírom azon vidékeket, e melyeken utaztam, s az egyes nevezetesebb eseményeket, a melyeket ott átéltem.

Általános képet akarok tehát nyújtani Svájcra az olvasó közönségnek; arról az országról, melynek bércecs földje felett Kálvin, Zwingli, Oecolompadius szelleme lebeg; a hol a fanatismustól üldözött magyar gályarabok, a szabadságharc leverése által hontalanná vált bujdosók közül sokan találtak barátságos otthonra; a hol az idealismus, táplálta a természetnek ezer bajaitól, úgy az államban, mint az egyes individuumokban érezteti magasztos hatását, felemelő voltát. Szerény művecském Svájc leírásával az idealismusként egy csepp szellemét óhajtja bevinni irodalmunk anyagias áramlatába, a melyben többnyire mindegyik a reklám gyalog elvei szerint készül.

Midőn jóakaróim és ismerőseim felszólítására e munkát kiadom, bizalommal fordulok az olvasó közönséghez úgy erkölcsi, mint anyagi támogatásáért, a mely nélkül a magam elé kitűzött célt el nem érhetem.

A munka előfizetési ára 2 korona; a bolti ára ennél magasabb lesz. Minden tíz előfizetőt gyűjtőnek egy tisztelet-példánnyal szolgálom. Az előfizetési pénzek hozzám (Beszterce, vármegyeház, Beszterce-Naszód megye) küldendők, még pedig február 20-ig, hogy a nyomtatandó példányok számáról előre tájékozhatssam magamat. A könyvet előfizetőimnek bérmentve küldöm meg.

Beszterce, 1900. év január hó 3.

Veress István, ev. ref. s. lelkész.

Magyar írók élete és munkái. A Magyar Tudományos Akadémia megbízásából írta Szinnyei József VII. kötet 3. füzet. Ezen füzetben prot. egyházi és tanügyi szempontból tekintve, minket a következő írók nevei és munkái érdekelnek: Krmann Dániel, ág. ev. szuperintendens, Krmann János, drietomai ág. ev. lelkész; Krmann János kraszkói ág. ev. lelkész; Krók Pál kir. tanfelügyelő, Kropf Sámuel, soproni ág. ev. tanító; Krumholtz János, kokovai ág. ev. lelkész, Krumholz Keresztély, pozsonyi ág. ev. lelkész; Krubeer István, udvarnoki ág. ev. lelkész; Kruschfaier István, újhelyi ág. ev. lelkész; Krüzselyi Bálint (viski), máramaros-szigeti ev. ref. jogakad. tanár; Kulcsár Endre, debreceni főgymn. tanár; Kuliffay Elek tordincei ev. ref. lelkész Szlavoniában; Kuliffay Zsigmond, kunhegyesi ev. ref. lelkész, Kun Béla sárospataki ev. ref. jogak. tanár, Kun Bertalan, tiszánóneni ev. ref. püspök, Kun Pál miskolci főgymn. tanár; Kún Pál sárospataki ev. ref. főiskolai tanár; dr. Kun Zoltán, sárospataki ev. ref. főisk. orvos. Az eddig megjelent 53 füzet 12,348 életrajzot foglal magában. Előfizetési árak: 5 füzetre 2 frt 50 kr; 10 füzetre 5 frt; az I. kötet ára 10 frt, a II. k. ára 6 frt 50 kr, a III. k. ára 6 frt, a IV. k. ára 6 frt, az V. k. ára 6 frt, a VI. k. ára 6 frt, mindig bérmentes küldéssel. A Hornyánszky Viktor kiadásában megjelenő ezen megbecsülhetetlen értékű munkát ezuttal is készséggel ajánljuk olvasóink szíves figyelmébe. Valamirevaló könyvtárból e munka egyáltalában nem hiányozhatik.

Vallás és emberszeretet a fogházügy szolgálatában. Csiky Lajos theol. tanár jelenlegi akad. igazgatónk, mint a debreceni kir. törvényszék fogháza ev. ref. lelkészének fenti cím alatt tartott felolvasását lapunk

mult évi folyamának utolsó számaiban egész terjedelmében közöltük. Most megjelent e felolvasás a debreceni Jogász- és tisztviselői kör külön kiadásában is. Ha valakit olvasóink közül közelebből érdekelne a humanus tárggyal, a foglyok lelki gondozásával foglalkozó munkát, megrendelheti a szerzőnél 34 fillér beküldése mellett.

KÜLÖNFÉLÉK.

— **Apró hírek. A Magyar Prot. Irodalmi Társaság** tagjai ujabban örvedetesen szaporodnak. Többen léptek be a közelebb mult hónapokban is a tagok sorába, különösen a tiszántulról, a minek mi szerfőitől örülünk s buzdítunk mindenkit, akinek csak módjában van, hogy mind maga lépjen be a társaság kebelébe, mind másokat beszéljen rá a belépésre, Jelentkezéseket elfogad *Szóts Farkas* a társaság titkára (Budapest, Kálvintér 7.) — **A római német evang. gyülekezet**, a mely most ottan a német követségtől függetlenül alakult, papjává *Brüssau Oszkárt* hívta meg, a ki idáig a frankensteini (Sziléziában) diakonissaház lelkésze volt. Az angol methodista egyház pedig a maga egyházi helyiségeit az új gyülekezetnek rendelkezésére boesátotta. — **As orosz közoktatásügyi minisster** a német nyelvnek a balti tartományok tanügyi adminisztrációjában való használatát mint törvénytelen betiltotta — **A német egyetemek** nőhallgatóinak száma a folyó télen 664. Ebből Berlinre esik 406, Boroszlóra 47, Bonnra 44, Göttingára 37, Halléra 33, Kielre 20, Freiburgra 16, Strassburgra 15, Königsbergre 14, Heidelbergre 13, Marburgra 8, Erlangenre 5, Tübingára 5, Würzburgra 1. — **Dr. Diels Hermann** a berlini egyetem philos. facultásának hírneves tanárát a francia Académie des Inscriptions et Belles Lettres levelező tagjává választotta. — **A müncheni egyetemnek** jelenleg 4049 immatrikulált hallgatója van, a kik közül 2187 bajor, 1862 pedig nem bajor. — **A Szászországban** az 1894—8 közötti 5 év alatt történt confessio-változtatásokat a Dresdában megjelenő „Verordnungsblatt des ev. luth. Landesconsistoriums“ áttekinti. E szerint ez öt év alatt 1898 ban volt legcsekélyebb az ev. luth. tartományi egyházból történt kilépések száma (=6835) míg az áttérések száma ekkor volt legmagasabb (=441). Ebből a 441-ből 310 esik a róm. kath. egyházra, míg viszont csak 54 evangelicus lett katolikussá. A 37 lutheránussá lett zsidóval a zsidók javára egy kitérés áll szemben. A többi kitérések a prot. szekták javára estek. Kiemelendő még ez áttekintésből, hogy 17 evangelicus csatlakozott a vallásnélküli dissidensekhez, míg 24 dissidens meg ismét vissza tért az ev. luth. egyházba.

— **Gyülekezeteink köréből. Végvárról.** vettük az alábbi sorokat: „Kötelességemül ismerem e b. lap olvasóinak tudomására hozni, hogy a végvári uradalom ez idő szerinti birtokosai: az aradi „*Neumann Testvérek*“, a felekezeti szűkkeblűség körén felül emelkedve, nemes áldozatkészségöknek, a végvári ev. ref. egyház iránt, oly szép bizonyosságát adták, a melyet vajha megértenének s követnének mások is, a kik hozzánk sokkalta közelebb állanak! Nevezetesen tekintettel a vallásügyi megváltozott viszonyokra, melyek következtében az egyházhoz való ragaszkodás érzete, mely az elődök szívét semmi akadály előtt meg nem hátráló áldozatkészségre hevítette, de a mai nemzedék nagy részének kebelében már alig-alig él s tüze mindinkább halványul a lágy melegség és a közönyösség

egyre jobban terjedő sötét ködében s megértve mintegy az idők jeleit, jó szívük sugallatából, a mult 1899. év október 13-án, a következő levelet intézték aláírottokhoz: „A végvári ev. ref. lelkészi hivatalnak Végvárott. Isten áldásából ezen évben környékünk gazdáinak jötermés alakjában oly szép rész jutott, hogy indítatva érezzük magunkat idemellékelt 200 azaz kétszáz forintot azon kérelemmel átnyújtani, sziveskedjék ezen összeget „*egyházfentartási alapra*” fordítani, mely alapnak más oldalról való gyarapítását öszintén kívánjuk. Teljes tisztelettel végvári uradalom Végvár, Temes megye. N. A.” Közli Zöld Mihály, ev. ref. lelkész. — *A margittai evang. reform. egyhástanács* 1900. február hó 4-én a „Margit-szálló” termeiben iskolája javára a debreceni főiskola akadémiai ifjusága közreműködésével dalestélylyel egybekötött táncmulatságot rendez. Belépti-díj, a dalestélyre személyenként 2 korona, családjegy 6 korona; a táncmulatságra személyenként 1 kor., családjegy 3 korona. Műsor: „A tihanyi echohoz” (Csonkonaitól. Férfi karra alkalmazta Mácsay Sándor), előadják a debreceni főiskolai énekkar tagjai. 2. „Komoly szavaltat” tartja Szombathy István th. 3. „Kurucz nőták” Székács Gyulától, előadják a debreceni főiskolai énekkar tagjai. 4. „Vig szavaltat” tartja Boros Lajos jh. 5. „Kossuth induló” Mértytől, előadják a debreceni főiskolai énekkar tagjai. — *Kisujsszálláson* a lefolyt 1899. évben az egyház és iskolák részére gyűlt összesen 7346 korona és 22 fillér. Elemi iskolás gyermekek közül 121 növendék tankönyvekkel, 67 ruházattal látatott el, összesen 1347 korona és 60 fillér kiadással. Az egyházfentartási alap 8457 korona és 77 fillér.

— **Egy hivatalos irat. A debreceni kir. ügyésztől.** A debreceni tekintetes ev. ref. főiskola könyvtárának helyben. A Nagyméltóságú m. kir. igazságügy-miniszter úr és a kir. vall. és közoktatásügyi miniszter ur által együttesen 5720/1898. szám alatt kiadott rendelet 19 és 21. §-ai alapján a nagyméltóságú m. kir. igazságügy miniszter ur 30338/1899. számú rendelete értelmében a Hajdu-Szatmár-Máramaros és Szilágysármegyeekben megjelent nyomtatványok köteles példányai a debreceni ev. ref. főiskola könyvtárának adatai. Mihez képest a fentemlített rendelet 21. § a alapján a Hajdu, Szatmár, Máramaros és Szilágysármegyeekben 1899. évi július hó 1-ig megjelent nyomtatványok köteles példányainak hivatali helyiségemben leendő átvételére határnapul 1900. január 20. napjának d. e. 9 óráját kitűzöm, s erről azzal értesítem, hogy kirendelt közegét pontos megjelenésre utasítani sziveskedjék. Debrecen, 1900. január 12. *Simonffy királyi ügyész*, mint sajtóügyi közvádló. E hivatalos irat kiválóan fontos, mert erkölcsi megbecsülését látjuk benne főiskolai könyvtárunknak a kormány részéről. De éppen ez az elismerés az érdekelt körök különösebb figyelmét hívja fel a könyvtár iránt. Mindenki érzi és tudja, hogy annak feltűnő hiányai vannak, melyek a négy megye területéről iderendelt köteles nyomtatványpéldányok beözönlése folytán még érezhetőbbek lesznek akár a helyiséget, akár a kezelő személyzetet vesszük tekintetbe. Itt tehát halaszthatlanul javítani kell a tarthatatlan állapotokon. Az egyházkerület már határozott, de az intézkedéseket, mint tervezve volt, még ez év elején, sem lehetett megtenni, mert az ügy a gazdasági tanács retortáján eddig még keresztül nem jutott. Meg vagyunk róla győződve, hogy e hivatalos irat a sürgőség kényszerével fog hatni a könyvtár érdekében halaszthatlanul szükséges intézkedések mielőbbi megtételére.

— **Az erdélyi püspöki cím.** Az erdélyi reform. egyházkerület igazgató tanácsának bizottsága, báró Bánffy Dezső elnöke alatt Kolozsvárott ülést tartott, amelyen kimondotta, hogy az erdélyi püspöki cím ügyében bibocsátott rendeletet sérelmesnek tartja s visszavonása érdekében fölírta a kultu-zminiszterhez.

— **A nagypénteki református társaság.** Az 1899. év folyamán bevett a társulat tagdíjából 1992 frtot; adományokból 1601 frt 88 krt (amihez a ref. egyházak 613 frt 58 krral járultak); építési segélyül a székesfővárostól (a 2-ik hatodrészt e jében) 2500 frtot; állami jótékony sorsjátékból 8113 frt 98 kr; fekvőségek bérletéből 340 frt 44 kr; tőkék kamatjából 1582 frt 31 kr; új alapítványokból 1672 frt 91 krt; kisorsolt értékpapírosok után 1000 frt; az előző évi pénztármaradvány 6318 frt 84 kr. Összes bevétele 18803 frt 52 kr. — A nevezett évben kiadott a társaság ügyvitelre, adóra stb. közel két ezer forintot, építkezési célokra 18,424 frt 60 krt, összesen pedig 20,151 frt 78 krt. — A társaság vagyoni állapota: Készpénzben 24720 frt 58 kr, be nem fizetett alapítványokban 18 ezer frt; ingatlanokban 52011 frt 60 kr, ingóságokban 4040 frt, az összes vagyon értéke az 1899. év végén 98,772 frt 18 kr, a mi az előző évi vagyon átlagához mérten 20,850 frt 34 kr szaporulatot mutat. — Közönségünk, mely e szép célu társaság iránt alakulása óta élénk rokonszenvet tanusított, örömmel szemlélheti az egyesület jelentékeny vagyoni erősödését, s még jobban örülhet annak, hogy a társaság építkezése is szépen halad előre, a gyermekotthon fő- és melléképülete a Kamara-erdőben tető alatt áll. Ép azért ismételtlen ajánljuk e társulatot a t. közönség további munkás szeretetébe. Adományokat az építkezésre elfogad a társaság nagytevékenységű gondnoka, dr. Takách László Budapest, II. Margitkörut 45. (Pr. E. I. L.)

— **Magyar népkönyvtár Chicagóban.** A chicagói magyar ev. ref. egyház lelkésze *Harsányi Sándor*, nemrég saját költségén népkönyvtárt alapított, amelyben hazafias irányú és népies magyar munkákat gyűjt. Harsányi Wlassics kultuszminiszterhez folyamodott, hogy népies és a közművelődést előmozdító könyvekkel gyarapítsa az amerikai magyarok könyvtárát. A nagyközönség a chicagói magyar népkönyvtárnak szánt adományait: Rev. Alex. Harsányi 8504. Superior ave So. Chicago. Ills. címre küldheti el.

TARTALOM-JEGYZEK: Református közszellem. Eröss Lajos. Protestáns teológiai fakultás az egyetemen. Dr. Bacsoni Lajos. — Tárca: Weszprémi István emlékezete. Dr. Gulyás István. — Közéletünk: Reflexio. Bartha Miklós. — Révész Imre és a debreceni viszonyok. Eröss Lajos. — Levél a szerkesztőhöz. Kelemen Ferencz. — Könyvismeret és a fejlődés jellemzése a héber poesisban. Vászárhelyi Zsigmond. — Irodalom. — Különfélék.

Felelős szerkesztő: **SASS BÉLA.**

Szerkesztő-társ: **Eröss Lajos.**

Héber-magyar szótár

Mózes öt könyvéhez, fejezetek szerint, gyakorlati nyelvtani magyarázatokkal a tanuló ifjuság számára írta Stricker Simon, tanító Baján, (Bács m.) E több mint tíz ivre terjedő mű ára kötve egy korona, bérmentes postaküldéssel egy korona husz fillér, megrendelhető szerzőnél Baján.

Pályázat.

A dunántúli ev. reform. egyházkerület államilag segélyezett *pápai főgymnasiumában* üresedésben levő *philologiai tanszékre* melyre első sorban *latin-német*, második sorban *latin-történet* képesítetttségű tanárok pályázhatnak. A megválasztandó tanár köteles a főgymnasium bármelyik osztályában a szakmájába vágó, vagy azzal rokon tantárgyakat az egyházkerület által évenként megállapított tantárgycsoportosítás szerint heti 20 óraszámig tanítani. A megválasztandó tanár évi fizetése 2400 kor. alapfizetés, 400 kor. lakbérilletmény, 5 ízben öt évi szolgálat után 200 kor. korpótlék, a melynél a más intézetben rendes tanári állomáson töltött évek is fele részben beszámíthatnak, megjegyeztetvén, hogy a megválasztottat az egyházkerület idővel magasabb (2800 és 3200 kor. alapfizetés) fizetési osztályba is sorozhatja.

A tanszék betöltése a dunántúli ev. ref. egyházkerület hatáskörébe tartozván, felhivatnak a pályázni akarók, hogy folyamodványukat, keresztelő levelükkel, érettségi bizonyítványukkal, végzett tanulmányaikat, képesítetttségüket, eddigi szolgálatukat, egészségi állapotukat igazoló bizonyítványaikkal együtt *1900 évi február 15-ére* küldjék be főtiszt. és méltóságos Antal Gábor püspök úrhoz R.-Komáromba.

Csak ev. ref. vallásu egyének vétetnek figyelembe. A megválasztott tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja.

Állomását a megválasztott tanár *1900. szept. 1-én* szaktudományához tartozó értekezéssel köteles elfoglalni.

Ha alkalmas pályázók hiányában tanári oklevéllel nem bíró tanárjelölt választatnék meg helyettes tanárul, annak fizetése 1600 kor. leend.

Pápán, 1900. jan. 11.

Darányi Ignác,
főiskolai világi gondnok.

Csike Lajos,
főiskolai egyházi gondnok.

Pályázat.

A dunántúli ev. reform. egyházkerület államilag segélyezett *pápai főgymnasiumában* üresedésbe jött *vallás tanári* állásra

A megválasztott tanár köteles a főgymn. I—VIII osztályaiban a vallástani tárgyakat tanítani a konvent által megállapított tanterv szerint, továbbá valamely más tárgyat a gymnasium alsó osztályaiban heti 4 órán, úgy, hogy összes tanóráinak száma 20 legyen, s végül a téli hónapokban ifjusági istentiszteleteket tartani.

A megválasztandó tanár évi fizetése 2400 kor. alap fizetés, 400 kor. lakbérilletmény, 5 ízben öt évi szolgálat után 200 kor. korpótlék, megjegyeztetvén, hogy a megválasztottat az egyházkerület idővel magasabb (2800 és 3200 kor. alapfizetés) fizetési osztályba is sorozhatja.

A tanszék betöltése a dunántúli ev. ref. egyházkerület hatáskörébe tartozván, felhivatnak a pályázni akarók, hogy folyamodványukat, keresztelő levelükkel, érettségi bizonyítványukkal, végzett tanulmányaikat, képesítetttségüket, eddigi szolgálatukat, egészségi állapotukat igazoló bizonyítványaikkal együtt *1900 évi febr. 15-ére* küldjék be főtiszt. és méltóságos Antal Gábor püspök úrhoz R.-Komáromba.

Csak ev. ref. vallásu egyének vétetnek figyelembe. A megválasztott tanár az országos tanári nyugdíjintézetnek jogosított és kötelezett tagja.

Állomását a megválasztott tanár *1900 szept. 1-én* szaktudományához tartozó értekezéssel köteles elfoglalni.

Ha az állomás helyettes tanárral töltenék be, annak évi fizetése 1600 korona leend.

Pápán, 1900. jan. 11.

Darányi Ignác,
főiskolai világi gondnok.

Csike Lajos,
főiskolai egyházi gondnok.

NEUMANN M.

Magyarország legnagyobb és legrégebb

férfi-, fiu- és gyermek-ruha telepe

DEBRECEN, Főtér, a m. kir. postával szemben.

Pontos czimemre figyelni tessék.